

Бобур девони

***Кобул нашрига такмила
(қўшимча)***

«ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ – 2004

Нашрга тайёрловчи

ШАФИҚА ЁРҚИН

Бобур девони: Қобул нашрига қўшимча / Нашрга тайёрловчи Шафиқа Ёрқин. – Т.: «Шарқ», 2004. – 112 бет.

ББК 84.(5У)1

© «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти, 2004 йил.

ТАҚРИЗ

Афғонистоннинг пойтахти Кобул шаҳрида 1983 йили афғонистонлик ўзбек олимаси Шафиқа Ёрқин Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг маълум бўлган қўлёзма девонлари асосида Бобур шеърларининг йиғма матнини нашр этган эди. Аммо бу нашрга Истанбул (Туркия) университетида сақланаётган Бобур девони қўлёзмасининг охириги саҳифаларидаги шеърлар киритилмай қолган.

2001 йил Тошкентда Шафиқа Ёрқин ўша Истанбул қўлёзмасидан олинган (№ 3743) нусхасидан фойдаланиб, шу камчиликни тўлдирди. У ўша қўлёзмада аввалги нашрга кирмай қолган Бобур шеърларининг ҳаммасини йиғиб бир тўплам тузди. Форсий тилидаги шеърларини эса ўзбек тилига назм билан таржима қилди. Натижада ҳозирги китобхон Бобурнинг шеърий мероси билан тўлароқ танишиш имконига эга бўлди.

Кобул нашрига бу қўшимча (такмила) Шафиқа Ёрқин ёзган кириш сўзи билан бошланади. Унда олима Истанбул университетидаги қўлёзманинг (№ 3743) қисқача илмий таърифини берган, сўнгра газаллар (5 та), қитъалар (10 та), маснавийлар (9 та), тўртликлар (10 та), туюқлар (2 та), фардлар (57 та), муаммолар (53 та), яна маснуъ шеърлар, рубоий, таржеъбанд ва нома бор. Булар ҳаммаси ўзбек тили (туркий)да.

Булардан ташқари, форс тилида бир газал, 80 та рубоий, 4 қитъа, 10 та фард ва бир нома бор.

Ушбу такмила-тўпламдаги шеърлар матни билимдонлик ва ҳафсала билан тузилган. Форсий шеърларининг ўзбек тилига таржимаси катта маҳорат билан амалга оширилган.

Ушбу тўплам туфайли Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг 195 та янги, ҳозиргача илм аҳлига маълум бўлмаган катта-кичик шеърий асарлари илмий истеъфодага киритилади. Уни имкон борича тезроқ нашр этиб, жамоатчиликка етказмоқ мақсадга мувофиқдир.

Академик Азиз Қаюмов
Тошкент, 5.12.2001 й.

КИРИШ СЎЗ

Заҳириддин Муҳаммад Бобуршоҳ ўзбек-форс адабиёти тарихида ёрқин из қолдирган зуллисонийн шоир, Мовароуннаҳр, Афғонистон ва Ҳиндистон тарихи, жуғрофияси, этнографияси, демографияси, иқлими, фольклори, мухтасар қилиб айтганда, бу юртлар ҳамда унда яшайдиган халқлар ҳақида кўплаб аниқ маълумотларни берувчи комусий асар — «Бобурнома»нинг муаллифидир.

Бобурнинг ижоди, айниқса, «Бобурнома» асари жаҳон халқлари орасида кенг шухрат қозониб, турли тилларга таржима қилиниб чоп этилган ва этилмоқда. Жумладан, Бобурнинг девони айрим кўлёзмалар асосида бир неча бор турли ўлкаларда нашр этилди, унинг ҳаёти ва шахсияти, асарлари ҳақида алоҳида мақолалар, монографиялар, рисоалару китоблар ёзилиб, ҳар томонлама илмий тадқиқ қилинди.

Афғонистонда ҳам Бобурни ўрганиш тарихи узок ўтмишга эгадир. Бобур Афғонистонни севиб, унинг қалби бўлмиш Кобулни «холиса», деб эълон қилгани ва ўлими олдида «мени Кобулда дафн қилинлар» деб, васият қилгани унинг бу юртга нисбатан бўлган самимий меҳридан далолат беради. Бобурнинг бундай муносабати Афғонистон олимлари ва тадқиқотчиларининг унга бўлган қизиқиш ва эҳтиромини уйғотди ва шоир ҳақида кўплаб тадқиқотларнинг юзага келишига сабаб бўлди. Проф. Абдулхай Ҳабибий, Устод Салоҳуддин Салжуқий, Устод Халилулло Халилийларнинг Бобур ҳақидаги йирик илмий тадқиқотлари шу меҳру муҳаббат нишонасидир.

1983 йили Бобурнинг 500 йиллиги Кобул шаҳрида, Афғонистон Фанлар академияси томонидан нишонланиб, шу муносабат билан шоир девонининг илмий-танқидий матни муфассал муқаддима, сўзлик ва изоҳлар билан ушбу сатрлар муаллифи томонидан тайёрланиб, чоп қилинди. Бу нашрда Туркиянинг Истанбул университе-

ти, Тўпқони саройи ва Муаллим Жавдат кутубхоналари, Париж миллий кутубхонаси ва Хиндистоннинг Рампур кутубхонаси қўлёзма нусхаларидан фойдаланилган. Бундан ташқари, Бангол, Истанбул, Петербург, Тошкент ва Москва нашрлари ўзаро солиштирилиб, уларда юз берган хатолар ҳам кўрсатилган эди.

Бобур девонининг ушбу нашри Ўзбекистонда «Кобул нашри» номи билан машҳур бўлиб, ҳозиргача энг тўлиқ ва тўғри матн ҳисобланади. Унинг асосида проф. А. Абдуғафуров ва Мухаммадхўжа ўғли Ҳасанхўжа томонидан Бобур девонининг янги нашрлари чоп этилган (аммо Кобул нашрида кўрсатилган олдинги нашрларнинг хатолари бу икки нашрда қайтадан такрорланиб, янги матний ва матбаа хатоларга йўл қўйилган).

Биз «Девони Заҳириддин Мухаммад Бобур»ни тайёрлаётган вақтда, баъзи бир сабабларга кўра, Истанбул университети кутубхонасида сақланаётган Бобур девони қўлёзмасининг охириги саҳифаларини нашрга кирита олмаган эдик. Яъни, Бобурнинг ушбу қўлёзмасидаги бир қанча форсча шеърлари, ўзбекча муаммолари, маснуъ шеърлари, маснуъ таржиъбанди (маснуъ таржиъ байтга боғлаган шеърлар), мансур номалари ва ўзбек тилида ёзган бир қанча ғазал ва туюқлар, рубойи ва маснавийлар, қитъа ва фардлари ҳамда аруз вазнларига доир Бобур ёзган икки саҳифали матн Кобул нашрига киритилмай қолган эди (Олдинги нашрлар ҳамда Бобур девонининг Кобул нашри асосида тайёрланган сўнгги икки нашрда ҳам ушбу шеърлар киритилмаган).

Бобур Халқаро фонди билан ҳамкорликда олиб борган изланишларимиз самараси ўлароқ, бахт ёр бўлиб, юқорида айтиб ўтилган Истанбул университети кутубхонасида сақланаётган Бобур девонининг тўлиқ қўлёзма нусхаси қўлимга тушди. Бу нусхадан фойдаланиб, Бобур девонининг такмила (қўшимча)сини нашрга тайёрладим. Мана энди шу нусха асосида «Бобур Девонининг Такмиласи»ни азиз ўқувчиларга тақдим этмоқдамиз.

Бобур девонининг ушбу қўлёзма нусхаси тавсифи куйидагилардан иборат:

- Бу қўлёзма нусха 3743 рақами остида Истанбул университети кутубхонасининг Туркий қўлёзмалар бўлимида сақланади.

- Хати настаълиқ бўлиб, қўлёзманинг ўрта саҳифаларидан икки-уч варағи ёмонроқ хат билан ёзилган.
- Нусха 104 варақдан иборат бўлиб, безаклар, тазҳиблар ва жадваллари йўқ.
- Варақларнинг бичими 20 га 13,5 см. бўлиб, ҳар саҳифада 9—13 сатргача матн ёзилган.
- Қўлёзманинг китобат тарихи маълум эмас, аммо ҳижрий 935 йил нусхасининг юзидан кўчирилган.
- Қўлёзмада Бобур шеърятига оид қуйидаги асарларни кўриш мумкин: «Волидия» рисоласининг таржимаси, ғазаллар, рубойлар, маснавийлар, муаммолар, матлаълар ва фардлар. Нусханинг охирида Бобурнинг форсча шеърлари ва икки саҳифадаги аруз вазнларига доир фикрлари жой олган.
- Нусханинг 1-Б саҳифасидан «Волидия» рисоласи таржимаси бошланиб, 11-А саҳифасида тугайди. Қолган шеърлар қуйидагича жойлашган:
- ғазаллар 13Б-42Б, маснавийлар 43Б-52Б, рубойлар 52Б-76А, муаммолар 76А-80Б, қитъалар 80Б-83А, туюқлар 83А-84Б, матлаълар 84Б-88А, маснуъ шеърлар 88А-90Б, маснавий, рубой ва таржийбандлар 91А-98Б, мансур мактублар 98Б-99Б, форсча шеърлар (ғазаллар, қитъалар, рубойлар ва фардлар) 99Б-102Б, аруз вазнлари ҳақида қайдлар 102Б-104Б варақларидан жой олган.

Ўқорида кўриниб турганидек, мазкур қўлёзма Бобур девонлари орасида энг тўлиқ ва ишончли нусха бўлиб, бошқа нусхаларда учрамаган шеърӣ намуналар, жумладан, таржийбанд, маснуъ шеърлар, мактублар, форсча шеърлар унда мавжуддир. Ушбу шеърлар нафақат сон жихатидан Бобур ижодини бойитади, балки жанр нуқтаи назаридан турли шеърларнинг тўплангани, шоир ижодининг янги қирраларини очиб беради.

Биз бу нусхадан фойдаланиб, ҳижрий 1362 (1983 милодий) Кобулда нашр этилган Захириддин Мухаммад Бобур девонига киритилмаган ва нашрдан тушиб қолган шеърларни қўшиб, баъзи ноқис қолган шеърларни такмил қилиб, мероснинг тўлиқроқ илмий-танкидий матнини қайтадан чоп қилмоқчи эдик. Афсуски, ҳозирча бунга имконият бўлмай турибди. Шунинг учун ушбу китобчада фақат Бобур девонининг Кобул нашрига кирмаган

шеърларни киритиш ва баъзи номукаммал ҳолда чоң бўлган шеърларни мукаммал шаклда нашр этишга қарор қилдик.

Бобурнинг форсча шеърлари ва мактуби ушбу сатрлар муаллифи томонидан таржима қилинди. Биз бу манзум таржимада имкон қадар Бобурнинг тили, услуби, қўллаган сўзларию бадий санъатлари, кофияси ва арузий вазнларини сақлашга ҳаракат қилдик. Бир-икки шеър таржима қилинмай қолганининг сабаби шеърда тарсиъ ва тажнис санъатининг қўлланганидир. Ҳар бир тилнинг ўзига хос кўп маъноли сўзлари борки, уларни бошқа тилга таржима қилиб бўлмайди. Таржима қилган ҳолда ҳам неча маъноли бир сўз ўрнига бир неча сўзларни ишлатиш лозим бўлади. Бу ҳолатда шеърнинг гўзаллиги ва шоирнинг маҳорати йўқолиб кетади. Бу ўзбекча шеърӣ ва насрий таржималар ўзбек ўқувчиларига Бобурнинг форсча мероси билан яқинроқ танишиш имкониятини яратади деб, умид қиламиз.

1993 йилда Бобурнинг 510 йиллиги Афғонистоннинг Жўзжон вилоятида тантанали байрам ва илмий анжуманлар ўтказиш билан нишонланди. Шу муносабат билан Муҳаммад Ҳалим Ёркин томонидан «Бобур мангулиги» номли тўплам нашр этилди. Бу китобда Бобурнинг Кобул нашрига кирмаган 52 муаммоси ҳам эълон қилиниб, жумладан, 27 муаммо ушбу сатрлар муаллифи томонидан ечилган эди. Биз «Бобур девони такмиласи» (қўшимчаси)да мазкур муаммоларни «Бобур мангулиги» китобида кўрсатилган ечими (яна 3 муаммо ечилади) билан бирга тақдим этиб, қолган муаммоларни зехни ўткир китобхонлар ҳал қилишларига ишонамиз.

Бобур девонининг қўлимиздаги 3743 - сонли қўлёзма нусхасининг копияси 2001 йил 14 февралда Бобурнинг 518 йиллиги муносабати билан Андижонда ўтказилган тадбирдан сўнг Бобур Халқаро фондининг «Бобур ва жаҳон маданияти» китоб музейида «Бобур девонининг Андижон нусхаси» номи остида сақланмоқда.

Бобур девонининг ушбу нусхасида баъзи шеърлар ва сўзларда кераклича нуқта қўйилмаган ё нуқталар қўйилганда ҳам ўз жойида қўйилмаган, гоҳида сўзларнинг ости, усти ё орасида баъзи бир сўзлар кичикроқ қилиб ёзилган. Шунинг учун қанчалик уринмайлик, баъзи жой-

ларни ўқий олмадик. Ўқилмаган жойлар уч нуқта (...), маъноси аниқ кўринмаган сўзлар савол (?) аломати билан кўрсатилди. Шунингдек, баъзи жойларда бирор сўз котиб томонидан кўчирилмай тушиб қолган. Шеърнинг вазни, маъноси ва Бобур услуби ёрдамида уларни тўлдириб, () аломати ичида кўрсатилди. Биз бу уринишларни Бобурга бўлган холис муҳаббат, кадршунослик ва чексиз хурматимиз юзасидан қилдик. Агар билмай туриб бирор хатога йўл қўйилган бўлса, Бобурнинг пок рухидан ва барча шоир ихлосмандларидан узр сўраймиз.

Қўлингиздаги тўплам 2001 йили нашрга тайёрланган эди, бироқ нашри кечикди. 2004 йили босмахонага юборилаётган замонда Бобур девонининг Истанбул университети кутубхонаси қўлёзмасининг Анкара шаҳрида «Ото-турк маданият маркази» томонидан 1995 йили Др. Билал Южил қилган нашридан хабар топдик. Мазкур олим Бобур девонининг айтиб ўтилган қўлёзмасини бир тўпламда ҳам факсимел, ҳам Турк Лотинча ёзуви билан нашр қилиб, шеърларнинг арузий вазнлари ва грамматик томонларини кўрсатиб, сўзлик ва шеърларнинг алифбойи рўйхатини тузган.

Сўзимиз сўнгида бу ихчам такмилани нашрга тайёрлашда менга илмий маслаҳатлар берган барча олимларга, айниқса, унинг нашрини ўз зиммасига олган Бобур Халқаро фонди раиси З. Машрабовга ўз миннатдорчилигимни изҳор этаман.

Шафиқа Ёркин,
филология фанлари номзоди,
Бобур халқаро мукофоти лауреати

Ғазаллар

Чаманда сарвни ўлтурғузубтурур юруши,
Қиёмате қўпорибтур от узра ўлтуруши.

Мени шикастани қистаб, қўнгулни ғунча қилур,
Қошини четмоғи бирла тор оғзини буруши.

Сўруб ғамимни, таажжуб қилиб, лабин тишлар,
Не хуштуруп менга ирнини тишлабон сўруши.

Турар рақиб чиройин туруш қилиб доим,
Тили чучук санамим, яхшидурму бу туруши?

Қўрар рақибни доим, хаёл этар мени ғайр,
Не айлагай анга Бобурки ғайрдур кўруши.

* * *

Улки юз Лайливаш онинг ишкидин Мажнундурур,
Хўблар султони Мирзо Қосими Арғундурур.

Тирборонидин ул чобукнинг, эй қўнгул, не бок?
Ғарчи беҳад тездур, юз шукрким, ўткундурур.

Зухд саҳросиға туштум ишқ йўлидин озиб,
Бобури гумрахни эмди ким бу йўлға кўндурур?

* * *

Ҳабиб бўлса эди, ё рақиб ўлса эди,
Рақиб ўлса эди, ё ҳабиб бўлса эди.

Қўнгулга меҳнату ғам ҳар не бўлса, бўлса эди,
Ки ёрча қотилиб, ғайрдин қутулса эди.

Фироқ шаҳрида бўлғунча кош кўйингда
Таним сўнғак бўлубон, сўнғаким укулса эди¹.

¹ Кобул нашрида бу мисраси йўқ. 120-б.

* * *

Бу ғамдаменки, ишим фикрини не навъ этайин?
Не ерда сокин ўлай, не қилай, қаён кетайин?

Не дайрдин эшиким очилур, не масжиддин,
Неча эшиқдин эшикка гадо киби етайин?

Жаҳон эли била била гуфту шунуд қилмасмен,
Неча сўзумни дейин, неча қотик ишитайин?

Замона аҳлиға қотилдиму қота қолдим¹,
Ўзумни куч била бу данг элга не қотайин?

* * *

Маяки софак ўлса икки манак,
Шўхаке тобу кажакки жаманак.

Маяки пур нишотаки мастак,
Шўхаки беҳаёяки бизанак.(?)

Шўхаке бўлса, асру хушсуханак,
Суҳанак айласа, очиб даҳанак.

Хубак ўлса бу янглиғ ул чаманак,
Ким гулак бўлса анда настаранак.

¹ Кобул нашрида бу мисра йўқ. 76-б.

Китзалар

Хуросонга ўн ой тортиб черик Кобул сори ёндук,
Киш ичра Чихчирон бирлаким, ул йўл ваҳми жон олди

Бу фурсатта киши ўтмойдурур харгиз бу добондин,
Биз ўтгук, лек элнинг илик- оёғин совуқ чолди.

Неча кун қор тешиб, муз ёстониб, ташвиш ила қўндук,
Совуқ қор асру беҳад учун эл кўнгул солди.

Жебаю отлари элнинг қолди аксар йўл ёмон учун
Бу юрушта зиён кўб бўлди, боре яхши от қолди.

* * *

Эйки, дебсен лутф этиб, лутфи итобомез ила:
Кўнглунг истар ёрлар бирла ҳамеша шод бўл!
Мендину кимдин яна бордур никори хотиринг?
Мендину кимдинки кўнглунг истамас, озад бўл!

* * *

Фироқинг ўлтурур охир мени дилхастани бешак,
Мени ўлтур висолингда, не яъни андоқ ўлтурмок.
Неча носих насихат дегаю, мен ҳам не қилгаймен?
Азалда чунки бордур бу кўнгулга кўргулук эмгок.

* * *

Тарики фақр сулук аҳлиға не хуш йўлдур,
Вале бу йўлда керакликтурур рафики шафик.
Тарики фақр агар истасанг, бери келким,
Сулук аҳли демиш: «алрафику сумма тарик»¹.

¹ М а ъ н о с и: биринчидан рафик-дўст танла, сўнгра йўлга чик.

* * *

Билур жаҳон эликим меҳмон зиёфатидин,
Менинг тариқим эмас ижтиноб қилмоғлик.
Ҳаво хуш эрдию, аҳбоб доғи қўймадилар:
Зарурат ўлди чоғир иртиқоб қилмоғлик.

* * *

Даврон ғами била ситамини унуттурур,
Ул сабзчехра ёр хаёли аладдавом.

Хижронида хаёл этаолмон бу турфақим,
Васлида ҳам хаёл агар бўлса, барча хом.

Васфида хомлик агар ўлса, не ғамдурур,
Чун дафъ этар хаёли ғаму ғуссани тамом.

Йитгач бу пайк, пайкни ботроқ равона қил,
Бот йитгусидурур манга, қилсанг гар эҳтимом¹.

Чун ёри роздор қилурмен сени хаёл,
Асрор фош айлама зинҳор, вассалом.

* * *

Отани чунки қибла дебтурлар,
Қибла янглиғ анга назар қилғил.
Ота оғритма, эй отам, зинҳор,
Ота озоридин хазар қилғил.

* * *

Не суд ашқдин² пой дар гиллиғим,
Чу ил дўстлардин ул ой юб эмиш.
Ўзин фориғу бизни қилғон асир,
Ким эрмиш бу янглиғ? ул Айюб эмиш.

* * *

Тамоми хусн эли соғу хушёр эканда,
Дурушту тунд агар бўлсалар, билингки еридурур.
Чоғир керакки ичиб нарм³ бўлса барча йигитлар,
Чоғир кетур, бори хублар чоғирға тушуқуларидур.

¹ Қобул нашрида бу байт йўқ. 180-б.

² Қобул нашрида: Не суд ондин. 182-б.

³ Қобул нашрида: базм. 182-б.

Рубоийлар

Бобурки демас ҳар кишига ҳар сўзини,
Элчинга деди вале саросар сўзини.
Султонали ар сўзум сенга деса, не тонг,
Оре, лақу дак¹ дегай қаландар сўзини.

* * *

Келмас кўзума қуёш кеби гар мингдур,
Ёқмас менга гар ой минги янглиғ мингдур.
Гил бирла гул ичра фарқ эта олмасмен,
Гулхан била гулшан менга эмди тенгдур.

* * *

Кўнглумки, эрур қуёш киби юзунго,
Йил ўтдию, келмади бу сори ул моҳ.
Тил бирла кўнгул ишқ аро бир қилдиму бас,
Ёр офритти ғамин кўнгулни аммо.

* * *

Насён қаламин неча менга сургайсен²,
Вақт ўлдики хажр номасин бургайсен.
Будур тилагим, хатимни чун кўргайсен,
Албатта ўзунгни менга еткургайсен.

* * *

Ёраб, менга тунд бўлди шоҳим билмон³,
Кўз ёшидин ўзга узрхоҳим билмон.
Бир ҳамназар етмас эътиқодимни билур,
Ҳар лаҳза итоб этар, гуноҳим билмон.

¹ Бу сўз тўғридан тўғри, мулоҳазасиз сўзлашнинг ифодасидир.

² Кобул нашрида: насён қилибон неча менга кўргайсен. 158-б.

³ Кобул нашрида: ёраб, менга нетди бўлди шоҳим билмон. 158-б.

Маснавийлар

Қилур жавлон ушул симинтан отлиғ,
Оти бордур анинг гўё қанотлиғ.

Туғидек жисми ел бирла мараккаб,
Шаҳобедур валекин оти ашхаб.

Не ашхабдурки, елдур тезликта,
Ғуборидин абирангезликта.

Борур гарчи ўни фарсанг-фарсанг,
Вале ўз ўнига ул пешоҳанг.

Қадам қўйса таваҳхумдин муқаддам,
Эмас жисм, ул эрур рўҳи мужассам.

Жиловин чекмаса рокибни ул хин,
Чиқарғай лохалою ломалодин.

* * *

Ғар Ўн икки Мақом тутсанг ёд,
Қилайин барчани сенга теъдод:

Бор Сафоҳон, Наво, Бузург, Ирок,
Роҳави, Рост, Зангўла, Ушшоқ.

Зерафгад, Бусалик, яна,
Чун Ҳусайний, Ҳижоз, ўн икки сана.

Бўлди мазкур бу Ўн икки Мақом,
Барчаси байна, байна, ном ба ном.

Аввалин харфи хар Мақом, эй ёр,
Насдуру Заръу Хубни қил такрор.

Энди шарҳ айлайин Шаш Овоза,
Бир- ики байт айтайин тоза:

Моя, Наврўз, яна Салмак бил,
Яна Гардония, Гувошт дегил.

Яна Шахноз, барча бўлди шаш,
Борининг жамъи харфи: «ман сагташ»¹.

* * *

Кўнгулга дарду ғамни не ёвутай?
Ўзумни ову қуш бирла овутай.
Жахоннинг аҳлидин узгил тамаъни,
Бу олам ичра бўл озода, яъни.

* * *

Улки, тақдир хатин этти савод,
Айлади оқу қарони иршод.
Пайваста қошини менга читиб,
Кирпик ўқини менга отиб.

* * *

Эй кодири баркамол, тангрим,
Вэй қоҳири зулжалол, тангрим.
Эй бергучи биру бор, тангрим,
Вай олгучи гирудор, тангрим.
Бўлмас сифатингни деса, нечун?
Ким борсен, эй худой, бечун.
Ар туфроқ эрур камолинг андин,
Афзуноқ эрур жалолинг андин.
Кўб сўз эшитилди мағфираттин,
Кўб нукта дейилди марҳаматтин.
Ҳар² сўзки эшитса, деса бўлмас,
Сўз борки айтса деса, бўлмас.
Сомийға агарчи кўб хавастур,
Сўз мунда етишти, эмди бастур.

* * *

Хуш ул кунларки, ошиқ эрдим,
Ишқ аҳли била мувофиқ эрдим.
Ҳар не деса ишқдин, дер эрдим,
Ҳар ғам эса ишқдин ер эрдим.

¹ Араб-форс алфавитида бу сўз (шаш) олти харфдан ташкил топган.

² Қўлёзмада аввал (кўп) ёзилган, кейин (хар) қилиб тузатишган 95-бет.

Кўнглумда, кўзумда ишқ эди, ишқ,
Шеъримда, сўзумда ишқ эди, ишқ.

Не ёзда тинориму, не кузда,
Не тоғда қарориму, не тузда.

Кўр сурати ишқким бор уч харф,
Уч харфдурур вале хар уч харф.

Мажмуи ҳуруф туккуз ўлғай,
Ҳар харфда бир ажаб сўз ўлғай.

Борини баён қилай, эшитгил,
Кўнглунгга аён қилай, эшитгил:

«Айн»и, яъники: айб қилма,
Бал, айб қилурни кўзга илма.

«Ё»си, яъни: йиғидурур тавр,
Гар ёр тараххум этса ё жавр.

«Нун»и буки: нанг бўлмағай ҳеч,
Ҳар нечаки ранг бўлмағай ҳеч.

«Шин»: шавқдурур шиори ошиқ,
Онсиз киши иши ори ошиқ.

«Ё»: ёд берур ягона бўлмоқ,
Олам аро бенишона бўлмоқ.

«Нун»и буки: бу ишинг ниҳон тут,
Дам урмаю ишқ ишида қон ют.

«Қоф»и буки: қавлунгга дуруст ўл,
Ишқ ишида суст бўлма, руст ўл .

Айтай «алиф»ини, сенга, эй ёр:
Озор бу ишда чеккил озор.

Бил охири жумла ҳарфи «фо»ни:
Бўл охири кори ишқ, фоний

Ким бўлса бу васфларға мавсуф,
Ул ошиқи комил, ўзгалар юф¹.

¹ Ноқис, беҳуда маъносида келган.

Лекин бу дeмoнки, ишқ бирдур,
Бу васфлар ичра мунхасирдур.

Сен демаки, ишқ ушбу-ўқдур,
Ишқ анвоъи, бил, асру чўқдур.

* * *

Эй хуш улким, бори элдин ёшурун,
Биз иков бўлсаку бир гўшаю тун.

Дафу чангею рубобе бўлса,
Майю нуклею кабобе бўлса.

«Дарраи нур»¹ майин нўш этсак,
Ғами хижронни фаромуш этсак.

Мен ўзум ичсаму тутсам сенга ҳам,
Сен дағи ичсангу тутсанг менга ҳам.

Дамбадам бодаи гулранг ичсак,
Тун яримигача ул ранг ичсак.

Маст ўлуб ётсак иков, андин сўнг,
Не ҳузур ўлғуси ётқондин сўнг.

Умр аксар бу тарик ўтқарсак,
Хуштурур гар бу тарик ўтқарсак.

* * *

Сипосу ситойиш худовандға,
Ки андин кушод ўлди ҳар бандға.

Анга не мисолу, не монанддур,
Худовандларға худованддур.

Анга не амиру анга не вазир,
Анга не шабеҳу анга не назир.

Не ёрою не ҳаддурур кишига,
Ки даҳл айлагай тангрининг ишига.

Ёмонлиғ била яхшилиғ ул қилур,
Бурунғи била сўнгғини, ~~ул~~ билур.

¹ Афғонистон шаҳарларидан бирининг номи.

Азиз ул қилур, хор ҳам ул қилур,
Шифо ул берур, зор ҳам ул қилур.

Басе подшони гадо қилғай ул,
Гадоларни ҳам подшо қилғай ул.

Гадойиға бор шохлиқдин нуфур,
Не шахлик, ки дорайндин юз футур.

Тилармен гадойиға бўлсам гадой,
Бу давлатни қилғай муяссар худой.

Дейин хамдидин сўнг расулиға наът.
Илоҳики, тушгай қабулиға наът.

Расули жаҳону ҳабиби худой,
Ки андин келур элга тийби¹ худой.

Сенга ўзни бу кун мутеъ истарам,
Сени тонглалиқ кун шафеъ истарам.

Набиға дуруд айтайин бардавом,
Хам авлоду асхобиға, вас-салом.

Чу ҳамду санодин кўнгул топти ком,
Қилай эмди мақсуд сори хиром:

Менинг сўзларим будур ахбобка,
Бори хелу атбоъу асхобка.

Ки қилғаймен албатта дарвешлик,
Тариқат йўлида вафокешлик.

Жаҳон ишларин жумла тарк этгамен,
Кетар вақтта беасар кетгамен.

Хираддин бу иш гарчи кўб дурдур,
Валекин бу девона маъзурдур.

Менга кўб жиҳаттин бу иш бўлди фарз,
Жиҳатларни айлай борин сизга арз:

Бири буки, толеъ менга ёр эмас,
Сипехру кавокиб мададкор эмас.

¹ Хушлик, ҳайр, сизга маъзуриларим.

Фалақдин етишти жафолар менга,
Бало узра бўлди балолар менга.

Гаҳе қилди давлат била ҳамнишаст,
Гаҳе қилди меҳнат била ерга паст.

Гаҳе тўлдурур жоми ишрат менга,
Гаҳе келтурур дарду меҳнат менга.

Басе қалъа берди қабалмоқ учун,
Кўтарди вале ерга чолмоқ учун.

Агар нўши бир бўлса, юз неши бор,
Агар мархами бир, туман реши бор.

Бировни десам жон, қилур жонга қасд,
Ебон тузни, айлар намакдонга қасд.

Бор эрмиш ажаб шум толеъ менга,
Эсиз умрким бўлди, зоеъ менга.

Яна бир буким ушбу фитрат чоғи,
Ки бу жамъи бадбахт бўлди ёғий.

Дедим, бу йиғилғонга топсам зафар,
Бу жамъи паришонга топсам зафар.

Қилай бартараф салтанатнинг ишин,
Ўзумдин кам айлай улус қарғишин.

Яна салтанат зикрини қилмайин,
Бу беҳуда иш фикрини қилмайин.

Худо йўли сори хиром айлайин,
Бу йўл қатъида ихтимом айлайин.

Учунчи жихат будурур, дўстлар,
Сўзум мағзидин айрайин пўстлар.

Не боғу не гулнинг ҳавоси менга,
Не гулрўйлар муддаоси менга.

Не ёзу не куздин кўнгул очилур,
Не ёзию туздин кўнгул очилур.

Не тиру не дайдин менга нашъадур,
Не нуқлу не майдин менга нашъадур.

Не давлат қолибтурки, мен кўрмадим,
Не ишрат қолибтурки, мен сурмадим.

Басе айшу кўб шурби май қилмишам,
Бори орзуларни тай қилмишам.

Аларни борин кўрмишам, билмишам,
Буларни борин топмишам, қилмишам.

Менга эмди кўб орзу йўқтурур,
Ёмон нафсима кўб гулу йўқтурур.

Тааллуқ алойиқ била қолмади,
Ишим бу халойиқ била қолмади.

Шариат ишида мени қодир эт,
Тарикат йўлида мени собир эт.

Айирғил мени жумла ҳамроҳдин,
Юзумни эвурма сўйи оллоҳдин.

* * *

Не хабар эрди, сабо, етқурдунг,
Не хабар, жонға бало етқурдунг.

Не келиб тунду не нохуш кетасен,
Не димоғимни менинг хушк этасен.

Борурунда не сўзумга кирасен,
Келасен тунду кўзумга кирасен.

Йўқ эмиш сабру саботинг, эй ел,
Хунук эрмиш ҳаракотинг, ани бил.

Шўртликлар

Тутмағил, эй гул, равоким, ишқинг ичра ҳар ғариб,
Ерга бош қўйгай хазон яфроғи янглиғ сарғариб.
Шахрдин безор бўлса, не ажаб, безар киши,
Ишқ аро бемор бўлса, тонг эмас, бемар ғариб.

* * *

Ёр қўб бемехрдур, толей баче ноиътаид,
Ваҳки, кун- кундин бўлурмен ўз ўзимдин ноумид.
Васл борғондек кўнгулдин борди илгимдин кўнгул,
Не менга андин хабардур, не анга мундин навид.

* * *

Келки, бормай сени кўрмай юз туман армон била,
Мақдамингда нақди умрум сарф айлай жон била.
Неча истарсен менинг дардимга дармон, эй табиб,
Ишқ дарди яхши бўлғайму экин дармон била?

* * *

Неча меҳрсизликтин ҳижрон йўлига борғай?
Ким бу йўлдин, эй кўнгул, ул қуёшни қайтарғай?
Ҳеч эшитмайин сўзни ғамга солдилар ўзни,
Ё кўнгулни ё кўзни, қайси бирисин қарғай?

* * *

Абдуссамади Тархон, ишрат била бўл беғам,
Абдуссамади Тархон, ишрат била бўл хуррам.
Эл ҳамдами бўлганда, ишқингда ғаму меҳнат,
Абдуссамади Тархон, ишрат била бўл ҳамдам .

* * *

Хаёл этсам ул белни, ҳол элтадур,
Мени бели сори хаёл элтадур.
Қадининг хаёлин кўз асраб магар,
Кўнгул равзасиға ниҳол элтадур?

* * *

Эй хуш улким, қилса ғамдин кўнглини огоҳ ишқ,
Айласа беғамлиғининг қиссасин кўтоҳ ишқ.
Вах не кун бўлғайки, қовлаб ақлу дониш хайлини,
Бўлса жон бирла кўнгулнинг кишварида шоҳ ишқ.

* * *

Сафар азмини қилдинг, мен бораолмай туруб қолдим,
Назар лутфини¹ қилдинг мендину мен телмуруб қолдим.
Анингдек тунд сурди хажр рахшин ул қароқўзлук,
Йироктин юз алам бирла қаросини кўруб қолдим.

* * *

Сени кўрмаслик кўнгулга ғам эди, жонимға ҳам,
Ғайрнинг кўрмаклиги бўлди алам узра алам.
Ё сенинг кўрмаклигингдин ғайр бўлса эрди дафъ,
Ё сени кўрмайдурурмен, ғайрни ҳам кўрмасам.

* * *

Қади фурқати мени дуто қилур,
Қоши хажри қоматимни ё қилур,
Неча ғайрға ул ой вафо қилур?
Неча жонима менинг жафо қилур?

¹ Қўлзмада шундай ёзилган, аммо бизнингча (назар атфини қилдинг медин...) бўлиши керак, негаки (лутф) сўзи келганда (мендин) эмас, балки (менга) бўлиши лозим бўларди.

Шуюқлар

Кобулу Ғазни элига айтингиз:
Бизга ер эмди Хушобу Берадур¹.
Қай сориға борғасизким, мулку мол,
Бизга мунда Ҳақ таоло берадур.

* * *

Кимки, мубтал² этар ул ётишини,
Синдурурлар бошини ё тишини.
Негаким, ўз ишини тарк этибон,
Ҳарзагард ўлуб, этар ёт ишини.

¹ Хушоб ва бера (беҳра) Афғонистоннинг икки шаҳрининг номи.

² Қўлёзмада (маътал ё бетабл) аммо (мубтал) яъни ботил (уйқуга ботиб, бомдод намозини казо қилиш) деган маъно тўғрироқдир. Чунки, арабчада маътал сўзи (муаттал) шаклида ўқилади. Бу ерда муаттал деб ўқилса, шеърнинг вазни бузилади, 856-6.

Фардлар

Асоми чор ёр (ра.):

Аларким, шаръ алардин мунжалидур,
Абубакру Умар, Усмон, Алидур.

* * *

Асоми дувоздах имом (ра.):

Тўрт Али, уч Муҳаммад, икки Ҳасандур,
Жаъфару Мусо, Ҳусайн, ўн икки тандур.

* * *

Қутулмоқ фироқингдин осон эмас,
Етишмак висолингға имкон эмас.

* * *

Дардинг ўлса, иложни нетайин?
Сенсизин тахту тожни нетайин?

* * *

Меҳрубон истаб, балои бевафоға учрадим,
Бевафо эрмиш, худойим, не балоға учрадим?

* * *

Бўлдум яна ошуфта, девона дағи бормен,
Гўёки бу фурсатта ошиқ бўлуб ўхшормен.

* * *

Кошки эл бирла ул маҳваш ҳикоят қилмаса,
Ё ҳикоят қилганини эл ривоят қилмаса.

* * *

Кўнглум висолидин хушу кўзумда нурдур,
Кўз равшани, кўнгул хуши Абдушукурдур.

* * *

Бўлмади ҳаргиз, нетай, ул бевафо ёрим менинг,
Гар менга ёр ўлса ул, бўлғай худо ёрим менинг.

* * *

Ёрнинг ағёрға меҳру вафосин англадим,
Нотавон кўнглумга ҳам жавру жафосин англадим.

* * *

Қадин кўз жўйборига ул ой бехост келтурса,
Оёғидин кўтармай бошни, Тангри рост келтурса.

* * *

Не осиф ишқ аро манъ айламак оҳу фиғонимни,
Ки мен барбод бермишмен бу йўлда хонумонимни.

* * *

Сенгаким, арзи ҳолимни адо мен нотавон қилдим,
Муборак хотирингға ноҳуш-ар келса, ёмон қилдим.

* * *

Муштоқдуруп хаста кўнгул васлингга бисёр,
Ёрим кеча келгилки хабар топмасун ағёр.

* * *

Эйки, лаъли жонфизоинг нуқлу майдин яхшидур,
Келгил ушбу кеча, юз кўрсатки, ойдин яхшидур.

* * *

Келки, жонда фурқатингдин доғи хирмон қолмасун,
Қолмасун ғамда кўнгул, кўнглумда армон қолмасун.

* * *

Ишқинг майидин, эй жонким, масту беҳабармен,
Гоҳи ўзумда йўқмен, гоҳи ўзумда бормен.

* * *

Кўзум ёруғлуғню хаста кўнглум хушлиғи сенсен,
Бадаида жонсену жоннинг дағи дилкашлиғи сенсен.

* * *

Сенга ҳолимни ёздим сажда қилдим,
Айтқилким, не ёздим, не ёнгилдим?

* * *

Отин оғзимға олдим, эрса тортар тиғи кин ул мах,
Мени гар ўлтурур бўлса бу ёзуқ бирла, бисмиллах.

* * *

Мени йўқ эътиқоди деб, бори эл ичра ёд этма,
Худой учун бори элни ўзунгдек эътиқод этма.

* * *

Жахон чун бевафодур , нечаким андеша Бобур қил,
Ўзунгни подшохи жумлаи олам тасаввур қил.

* * *

Меҳр ила хурсанд этарсен, жавр ила помол ҳам,
Бир замон ғамгин қилурсен, бир замон хушҳол ҳам.

* * *

Кўрмас жаҳонда харғиз кўнглини шод Бобур,
Топмас муроди дилни, эй номурод, Бобур.

* * *

Бу кўзаки, бўйнумға кўюб келмишам они,
Хар ким бу чоғир ичмаса, ўз бўйниға қони.

* * *

Ёд айламадинг харғиз, мунчаки ёлинибмен,
Сен мени соғинмайсен, мен сени соғинибмен.

* * *

Хати бирла ул ой хадди: бири — моҳу бири — хола,
Юзи бирла анинг қадди: бири — сарву бири — лола.

* * *

Улфатим эл бирла оздур, кўбдур эл жаври менга,
Не менинг таврим ёқар элга, не эл таври менга.

* * *

Баҳор мавсуми еттию хуш ҳаво ўтти,
Тағофул айлама соқики, ўтти, хо, ўтти.

* * *

Бодадин ишрат ўйини доим обод этгасен,
Хар қачонким, бода нўш этсанг, мени ёд этгасен.

* * *

Ёраб, хавос жамъида Бобурни хос қил,
Ёхуд авом тафриқасидин халос қил.

* * *

Ўзга ҳамдам истабон, жонимға маҳрам найлайин?
Менмену ул ой хаёли, ўзга ҳамдам найлайин?

* * *

Очилди кўнглум ўшал гульзур келганидин,
Нечукки, ғунча очилғай баҳор келганидин.

* * *

Бир фикру бир хаводадурур хар нафас кўнгул,
Хар лахза бир хавас қиладуру булхавас кўнгул.

* * *

Висол шавқидамен, иштиёқ кўрсатма,
Худой учун менга асру фиروق кўрсатма.

* * *

Неча бошимға ёғдурғай жафо тошини ул маҳваш?
Неча сабр айлай онинг жавриғаким, ўтди хаддин тош?

* * *

Май хуморидин ўлур хар нафас афзун дардим,
Соқиё, кел, бир аёқ берки, илиқдин бордим.

* * *

Жафони қўй, вафо таркини тутма,
Унутмасмен сени, сен ҳам унутма.

* * *

Сенга ошиқ эмасменким, менга жавр этгасен доим,
Сенинг нозингни ким тортар менинг сендин не парвоим?

* * *

Ғар кўзунгдин туштум эрса, кўрдум они бодадин,
Бўлди тақсир эмди сен ўткор мени уфтодадин.

* * *

Чун зарурат бўлди, қилдим сендин айру майли жом,
Хар чоғирким, ичмасам ёдинг била, бўлсун харом.

* * *

Тасаввур қилмағилким, сендин, эй жон, ўзга қилғаймен,
Қўнгул ул, фикр ҳам улдур, не имкон ўзга қилғаймен?

* * *

Бормаким, кўнглумда васлинг иштиёкидур хануз,
Келки, васлинг иштиёки менда боқидур хануз.

* * *

Эшикингга бошим қўймоқ учун хар дам итоб этма,
Бош олиб кетгум охир эшикингдин, изтироб этма.

* * *

Яна ошуфтарок кўрдум ўшал номехрубонимни,
Не иш қилдим? Не таксир ўлди? Билмасмен гуноҳимни.

* * *

Ҳажр ила кўнглумни буздинг, васл бирла туз мени,
Бордингу ўлтурдунг охир, кел, дағи тиргуз мени.

* * *

Ўтган окшом ваъда айлаб, ул парирў келмади,
«Кўзларимга кеча тонг отқунча уйқу келмади».

* * *

Ичиб чоғирни ишим телбаликка ёвушти,
Нечук таҳаммул этай, ичимга ўт тушти.

* * *

Гўшае тутсам, жахоннинг элидин ғам кўрмасам,
Истарам эл кўрмаса мению мен ҳам кўрмасам.

* * *

Бизга чун меҳринг йўқ, элга меҳрубонлиғ қилмағил,
Яхшилиғ чун қилмадинг, боре ёмонлиғ қилмағил.

* * *

Жахон бирла жахоннинг ахлидин беҳад малолим бор,
Биридин қатъ этиб, ул бирга қотилмас хаёлим бор.

* * *

Жонни фидо қилиб сенга, бормен дағи ёмон,
Қилган ҳамондурур доғию қилмаган ҳамон.

* * *

Эй сабо, шарҳ айлагил хижронда авқотим менинг,
Ўтса ул шахнинг тобуғида агар отим менинг.

* * *

Бўлди хажринг дўзахининг бартараф бўлмоқ чоғи,
Ким висолингнинг далилидур кўзумнинг учмоғи.

* * *

Ҳам ҳуснининг бинафшаю гул банда-бардаси,
Ҳам сарв эрур чаманда бир озодқардаси.

* * *

Тани зоримни де, гулшанда шохи нотавон кўрсанг,
Сариф юзумни соғин, боғ аро барги хазон кўрсанг.

* * *

Бобурдурур бу икки варақнинг муҳаррири,
Бири бутун варақтуру пайвандлар бири.

* * *

Борму эркин ҳеч нема оламда хижрондин ёмон,
Ҳарнеким ондин ёмонроқ йўқ, будур ондин ёмон

Муаммолар

1-Ҳасан номига:

Хулқунгни рост қилвил ҳар соригаки борсанг,
Аҳсанта, дер, бори эл гар яхши от чиқарсанг.

Ечими: «аҳсант» сўзидан «от» чиқарилса, ҳасан қолади.

2-Бобур номига:

Эшикинг остониға кўюбон икки юзумни,
Ўпай гоҳе тавозеъ бирла, суртай гоҳ кўзумни.

Ечими: эшик (боб) сўзининг охирида икки юз «р» ҳарфи (абжад ҳисобида) қўйилса, Бобур сўзи ҳосил бўлади.

3-Иброҳим номига:

Неча отини эшитгач, оҳ уруб ўздин кетай,
Оқибат бош борғусидур, Бобур, оҳимдан, нетай.

Ечими: «Бобур оҳим» сўзлари бошидан «б» ҳарфини чиқарсангиз, «Иброҳим» қолади.

4-Муъин номига:

Кўзумки, хати эрди анинг матлуби,
Юз шукрки, равшан этти кўз мактуби.

Ечими: мактубнинг кўзи-«м» ҳарфини кўз-«айн» ҳарфи билан қўшсангиз, «Муъин» номи чиқади.

5-Юсуф номига:

Ютодур таассуфдин фирокида кўнглум кон,
Нетай бу бало бирла, недур, дўстлар, дармон.

Ечими: «ютодур таассуф» сўзлари бундай ифодаланган: «таассуф» сўзидаги «ю», «то» ўрнига келса, «Юсуф» номи ҳосил бўлади.

6-Холид номига:

Кўнгулга ўт солур ул гулнинг икки юзининг оли,
Ичимни куйдурадур ул қаро зулф олида холи.

Ечими: «холи» билан «зулф», яъни «дол» қўшилса, «холид» бўлади. Ичини олсак, яъни «и»ни туширсак, «Холид» номи намоён бўлади.

7-Озод номига:

Ишқ таврин истасанг, қошимға беэҳмол кел,
Ишқ аро озор беҳад чекмишам ёд ол, кел.

Ечими: «озор» беҳад қилинса, «озо» бўлади. «Дол», «д» қўшилса «Озод» номи чиқади.

8-Мир номига:

Менинг бирла нечаки йўқ маоши,
Менинг бошим дағи ул ёр тоши.

Ечими: «менинг» боши «ме» агар «ёр», тоши яъни ташқи харфи «р» билан қўшилса, «Мир» ҳосил бўлади.

9-Салмон номига:

Улусдин меҳр олдик хоҳ эриктик,
Ул ой бори бизинг бирла эликтик.

Ечими: «улус» меҳри (у) олиб ташланса, қолган «лус» «бизинг» форсчаси (мон)га илиниб, (сал) бўлса, Салмон номи юзага келади.

10-Озод номига:

Безор бўлди кўнглум- озурда қилди чун ёр,
Безор бўлғай ондин озор топса ночор.

Ечими: кўнгул (дил) озурда бўлса, «л» тушиб, «д» қолади. Ва агар «безор» «озор» бўлуб, яна озор топса, яъни «р»си тушса, «озо» қолади. «Д» билан қўшилса, «Озод» номи ҳосил бўлади.

11-Толиб номига:

Сиямас эдим тўнумға фараҳдин мени ҳазин,
Бемехр ёр қилса атое либосдин.

Ечими: агар «ато» ва «либос»дан оз-оз (то) ва (либ) берилса, (толиб) номи чиқади.

12-Умнат сўзига:

Телба кўнглумни олдурубтурсиз,
Бениёзини то кўрубтурсиз.

Ечими: «кўр» араб тилида «ум» агар (то)даги (т) ҳарфи билан қўшилса, (умнат) ҳосил бўлади.

13-Бобо номига:

Қаддинг хаёликим, берурам жон ҳавосида,
Бордур магар алиф киби жоним аросида.

Ечими: агар қаднинг хаёли (алиф), (Б) ҳарфлари орасига кирса, «бобо» бўлади.

14-сориг сўзига:

Эй ҳусн сенинг барги гули андоминг,
Юз лолани хор этти хади гулфоминг.
Еткур бир аёғ бирла бошини кўкка,
Гар орзуе қилса ғариби жоминг.

Ечими: бир аёғ форсида (соғаре)дир. Агар аёғнинг боши, яъни (ғари)нинг боши (–) кўкка, яъни ниҳоясига (охирига) етса, сориг сўзи ҳосил бўлади.

15-Сиёваш номига:

Кўнгулни зухду такою вараъдин ёндурубтурмен,
Сени деб юз ёғочга эй париваш келтурубтурмен.

Ечими: (се) ёғочга (алифга) юз келтириб, (ваш)га олиб борилса, (Сиёваш) номи намоён бўлади.

16-аллома сўзига:

Чун сени ёқмас, ул ойнинг жаврига юз боғлома,
Ой юзини кўрмак истар бўлсанг, эй кўз, йиғлома.

Ечими: (кўз, йиғ, лома)дан мумкин бўлади. Яъни, агар арабча кўз (айн) (лома)ни йиғса (тўпласа), аллома бўлади.

17-Рафёъ номига:

Чу бордур ушбу саргардон кўнгулга телбалик зотий,
Таажжуб қилмангиз бошсиз эса ҳарфи, ибороти.

Ечими: агар (ҳарфи) бошсиз бўлса, (х) ҳарфи тушиб қолади; агар қолганини (ибороти) сўзини бошсиз қилиб, яъни (айн) ҳарфини олса, (Рафёъ) номи ҳосил бўлади.

18-Одина номига:

Жон бирла кўнгулни рамга ҳамхона дегил,
Чун телбарадур, фарқаи жонона дегил.
Ул сарвга, эй кўнгул, бу афсона дегил:
Бўлсун қадамингда ики девона дегил.

Ечими: девона сўзи иккига бўлиниб, «де» ва «она» олинса ва «о» харфи бош харф бўлиб, бошқалари унинг қадамига кўйилса, «Одина» номи чиқади.

19-Ёрий номига:

Телба бўлдум, эл демас ҳолимни, эй золим сенга,
Ё бери келсанг, паёпай айтайин ҳолим сенга.

Ечими: агар «Ё»билан «ри» (иккинчи мисрада) пайдарпай келтурулса, «Ёрий» бўлади.

20-Ихтиёр сўзига:

Рақиб эвида нихон ўйнар ул ҳабиб қимор,
Нетиб ўзумни унга ҳамдами қимор айлай.
Чу ихтифои қимор ўлди ёр анда, бузор,
Бу ишни элга не тил бирла ошкор қилай.

Ечими: учинчи мисрада агар «ихтифо»ни «ёр» бузса, яъни «ихтифо»дан «фо»ни айириб, ўрнига ўзи кирса, «ихтиёр» ҳосил бўлади.

21-Қиё номига:

Куёшга, ёрни кўрган демас латиф они,
Анинг узори қошида дегил касиф они.

Ечими: «ваш» ўхшатиш учун форс тилида ишлатилади. Агар куёш ёрга ўхшатилмаса, яъни «ваш» ундан чиқарилса, «қиё» сўзи қолади.

22-Камол номига:

Кам кўрунса, не ажаб, ул гульзор,
Зулфиниким келтурубтур тор-тор.

Ечими: агар «ул гульзор»нинг зулфи, яъни «ул» тортиб «кам» олдига келтирилса, «камол» сўзи ҳосил бўлади.

23-Надим номига:

Риндлар базмига етти шайху қўб қилди жафо,
Бода жоми синмади дарҳам бўлуб этти асо.

Ечими: «ринд»га жафо қилинса яъни «р» ҳарфи тушурилса «нд» қолади ва агар бода ё «май» дарҳам бўлса, «ям» бўлиб, «нд» билан қўшилганда «надим» бўлади.

Яна бир тур *ечими:* «жом» форсий тилда «мино». Агар «мино» дарҳам бўлса (ҳарфлари жойидан бежо бўлиб), «ноим» бўлиб, асоси, яъни «алифи» синмай, асоси бошидек ҳам қилинса, «дол» ҳарфи тузалади ва «надим» сўзи ҳосил бўлади.

24-Меҳтар сўзига:

Тилар фироқ ул ойдин мени ҳамиша йирок,
Чу меҳр кўрсатур ул ой, недур муроди фироқ.

Ечими: «меҳр» сўзи ўртасида «т» ҳарфи фироқ келтурса, яъни «меҳ» ва «р» ўртасида «т» айрилиқ солса, «меҳтар» бўлади.

25-Байром номига:

Ҳаргиз менга ром бўлмас ул гулфомим,
Билким, танимас отим зиҳи бадномим.
Бу ғуссада мен ҳалок бўлдум охир,
Бўлғайму отимни тониб оё ромим?

Ечими: бўлмаслик ва йўқлик «бе» билан форс тилида кўрсатилади. Масалан, бекор, бемурувват, бепул, беором сўзлари. Юқорида биринчи мисрадаги «ҳаргиз ром бўлмас» ибораси ана шундоқ қойдага «ром» бўлаолмаса, «бером» (форсий ёзувда: Байром) сўзи ўртага келади.

26-Нодирий номига:

Эрурмен турки ошиқ, кош билсам форсий кони,
Десам ҳолимни, билгай форсийдон дилбарим они.

Ечими: бу муъаммо ҳам (25)инчи муъаммодек ҳал бўлади. Форсийни «дарий» ҳам дерлар. Бўлмаслик ва билмаслик ифодаси «бе»дан илова «но» билан ҳам дарий тилда кўрсатилади: дон-нодон, мард-номард, хуш-нохуш сўзларидек, Бобур бу муаммода мен туркман, дарий эмасман, деган ифодани «но» билан кўрсатиб «нодарий» (нодирий) сўзини тузатган.

27-Соқий номига:

Паре бўлди жонинг сенинг, Бобуро,
Кўнгул куши дилбастаи жонинг била.
Кўнгул учмоғин истаса жидд қилиб,
Учар ёр қил мунис онинг била.

Ечими: «истаса», яъни «са» ни истаб, «килиб»дан «ки» ни ўчириб, унга васл қилинса, «соқий» ҳосил бўлади.

28-Каломий номига:

Ечилди соч будур сендин муроде,
Ки, қилгайсен каломе, бизни ёде.

Ечими: соч «кулола» ечилса, «ла» тушиб, «куло» қолади. Агар «куло», «ми»ни ёд қилса, яъни олдига келса, «каломий» бўлади.

29-Амин номига:

Нетай, ҳар тун чироғу дуду сўзи,
Намоёндур арода ёр юзи.

Ечими: «намо» агар «ён» бўлса, «амн» бўлади ва агар «ёр» юзи, яъни «ё» харфи орага кирса, «амин» номи ҳосил бўлади.

30-Мастий сўзига:

Кўрмайин зор эдим ёр юзин мен ҳайрон,
Айлади бесарупо то юзини қилди аён.

Ечими: «масо» мақсура (алиф) билан ёзилса, «масе» бўлади. Бу сўз тонг ва эрта ва «юз» маънисидадир. Юзнинг оклиги ва тиниклиги тонгга ўхшатишган. Агар «масе» сўзи «т» билан бесарупо, яъни паришон бўлса (айрилса), «мастий» бўлади.

31-Кубод номига:

Юз биёбон тарафига урайин,
Дарди дил бирла не мунда турайин.

32-Дойим Али номига:

Ёраб, ул хуршидрў бемехр ойим қондадур?
Ким, анга солсам кўзумни, ё десам кўнглум ғамин.

33-Нўъмон номига:

То борғоли гулъузори гул сиймтанам,
Ҳар ён гулдек чокдурур пираханим,
Ўлсам кўзу оғзию қади ёди била,
Чок ўлғуси кўнглак киби ҳар ён кафаним.

34-Шухратий номига:

Юз минг жафо ул ой учун мен қарорсиз,
Қилгаймен ихтиёр вале ихтиёрсиз.

35-Салмон номига:

Чиқар савдойиларнинг дуд янглиғ охи бошиға,
Агар келтурса сочини паришон зулфи қошиға.

36-Соъид номига:

Тийғи жафони кимга десанг, аҳли ҳолдур,
Бошиға синдурур, бути безътидолдур.

37-Сахи номига:

Пинҳон кўнгулда ишқ эди хижрон балосида,
Ғош ўлди можароси халойиқ аросида.

38-Вали номига:

Эй ғайр, ул ойнинг итлари ёнида муттасил,
Вақтеки овға борса, бу қулни ҳисоб қил.

39-Муҳаммад номига:

Ул кунеким хабиб кўргаймен,
Менга юз минг шарафдур ул кунда,
Бўлса гар бомдод махбубе,
Дарди дил бартарафтур ул кунда.

40-Ёрон сўзига:

Оху ашкимдин кўнгулким, бўлди дармонда кўрунг,
Ваҳки, бўлди бедил ушбу боду боронда кўрунг.

41-Сухроб номига:

Май суйи хуррамдурур, элтур хумор озорини,
Кўрса хуррам сўзниким, билгай хумори борини.

42-Доро номига:

Мен ишқида зору воқиф эрмас
Ҳолимдин ўшал нигори Чиний,
Дардимни дедим, вале, не билгай,
То англамағунча форсийни.

43-Олим номига:

Эй ёрки, ёрлиғдин ўлдунг гофил,
Душман киби Бобурни кўрарсен ҳосил
Дебсен: «аламим қилса рафик, айтай ёр»,
Қилмиш аламинг рафик, ёр айтғил.

44-Хуррам сўзига:

Хар ким кеча май ичиб, сабоҳ ойилғай,
Махмурлиғида ҳешдин ойрилғай.
Майхонаға еткунча чоғирсиз бўлмас,
Шояд, орада хумор зўрий қилғай.

45-Нақиб номига:

Кўруб агёр ила кўзу кўнгулга бўлди дарду ғам,
Паришон бўлғали ўздин борибтур кўзу кўнглум ҳам

46-Бобо номига:

Босафо оразинг не дилкаштур,
Бениҳоят қочарларинг хуштур.

47-Аттор номига:

Биҳишти нашъаға жон бирла иртибот тила,
Хумор дўзахи учун арақ сирот тила.

48-Қароча номига:

Ул паришон зулфинингким кийнаси дийринадур,
Чун паришонроқдурур гўё нитожи кийнадур.

49-Тақий исмига:

Гар суратинг васфин, не тонг,
дей ўлмаса бу беқарор,
Ё манқабат, ё не дегай, эй ёр, кўрсатғил узор.

50-Хумон исмига:

Қошингға чинни солиб бўлма жавр ила ямон отлиғ,
Жаҳон эли чу ёмон дер кишини бу сифат учун,
Бу ҳайъатингни кўруб қилса ваҳм меҳр, еридур,
Бу номуродки, қўйди бошини яхши от учун.

51-Аёз исмига:

Эй ғайр, хазар қилғил, албатта рақобаттин,
Қилмас сенга бу сарфа ол дағи бошингни, кет.
Бобур будалоедур бирхамзада билгайсен,
Аёр отини бешак бу сўзни борин фикр эт.

52-Шоҳ номига:

Ҳажр шоми сочи савдоси чекар ҳар ён мени,
Ваҳки, бу поёни йўқ тун қилди саргардон мени.

53-Ҳақим номига:

Не тонг, гар осмонда қилса бозий,
Ул ойнинг отиким, бўлрай хижозий.

54-Шухратий исмига:

Ҳамеша овға борурмен деманг не кетмақдур,
Ул ойдур ов жиҳати, не таажжуб этмақдур.

Маснуъ шеърлар

Етти мени,	ўлтургали,	охир,	хижрон,
Ўлтургали,	қўйма,	мени куткар,	эй жон.
Охир,	мени куткар,	бу фирок,	асру ёмон,
Хижрон,	эй жон,	асру ёмон,	Оху фирон ¹ .

Бу санъатни изҳор ул-музмар дерлар. Аввалғи рубоийдин бир харф ёшурулса, сўнгғи рубоийдин топилур. Аввалғи рубоий будурур:

Ёд этмас эмиш кишини ғурбатта киши,
Шод этмас эмиш кўнгулни меҳнатта киши.
Кўнглум бу ғариблиғда шод ўлмади, ох,
Ғурбатта севунмас эрмиш албатта киши.

Сўнгғи рубоий будурур:

Ишқ олди шаҳо то ҳуш ила ақл талаб
Гулрух жоно тан ба сақар, жон ба тааб
Кўнглумда жафою алам ул шўх учун
Бордур не дейин ғариб Бобур, ёраб!

Топмоғлиғ тариқаси бу навъдурурким бу рубоийнинг аввалғи мисроини бир тутарлар, иккинчи мисроини икки, учунчи мисроини тўрт, тўртинчи мисроини саккизким бу тўрт мисроънинг мажмуъи аъдоди ўн беш бўлғай. Чун бу маълум бўлди, яна бу мисроъким ўнтўрт харфтур «ҳаст мушкул ғайр будан» пас агар ул ёшурулгон харф, рубоийнинг аввалғи мисроида бўлса ва баским, ани бир тутулуб эрди, бу мисроънинг аввалғи харфи бўлғайким,

¹ Вергул билан айрилган жойлардан бу мураббаъ рубоий эни ва узунлиғида бирдек ўқилади.

«хо»дурур ва агар иккинчи мисроида бўлса ва бас, иккинчи ҳафи бўлғайким «син»дурур ва агар учинчи мисроида бўлса ва баским, ани тўрт тутулуб эрди, тўртинчи ҳарф бўлғайким, «мим»дурур, агар тўртунчи мисроида бўлсаким ани саккиз тутулуб эрди, саккизинчи ҳарфи бўлғайким, «Ғайн» дурур, ва агар аввалғи мисроида ва иккинчи мисроида бўлсаким, аввалғисини бир ва иккинчисини икки тутулуб эрдиким, уч бўлғай, аввал мисроънинг учинчи ҳарфи бўлғайким, «то»дурур, ва агар аввалғи мисроида ва иккинчи мисроида ва учинчи мисроида бўлсаким, аввалғисини бир ва иккинчисини икки ва учунчисини тўрт тутулуб эрдиким, мажмуи етти бўлғай, ул мисроънинг еттинчи ҳарфи бўлғайким, «лом»дурур ва агар ул рубойининг бори мисроида бўлса, «алиф» бўлғайким, ул мисрада йўқтурур ва агар ҳеч қайси мисроида бўлмаса, «ё» бўлғай, агар аввалғи мисроида ва учинчи мисроида бўлсаким, иккисининг адади бешдурур, ул мисранинг бешинчи ҳарфи бўлғайким, «шин» дурур ва ало ҳозалқиёс.

ЁР

[Ёр]ики лаби лаълу сўзи дурдур [ёр]
[Ёр]оғзи онинг нуктада Исо о[ёр]
[Ёр]андадурур, мен мунга ул бўлғуси [ёр]
[Ёр]аб, ани қилғасен менинг учун [ёр]

Қошиға борғали қўнгул ўзига келмади нетой?
Кўзини кўргали кўзум кўзига илмади ул ой.

* * *

Гаҳ меҳру вафо била мени шод этасен
Гоҳе ситаму жафо била ёд этасен.

* * *

Ичур чоғирни менга, соқиё, хушу нохуш,
Ки нохуш эл йироқу асру хуш ҳавоедур.

* * *

Бўл талабгор истар ар бўлсанг отонинг давлатин,
Тангри носир бўлса, эй Бобур, жаҳонгир ўлғасен¹.

¹ Бу байтда Бобурнинг мажозан икки иниси (Жаҳонгир Мирзо) ва (Носир Мирзо)га ишорати мавжуд.

* * *

Ҳажр аро ашку юзум рангини то билгайсен,
Хат сариф сафхада сурхий била имло қилдим.

* * *

Кўюнг тарафиким, эрур учмоқ, эй хур,
Эгнимга қанот ясатиб, учмоқ тиларам.

* * *

Бош кўюб эрдим оёғига, нетай?
Ёрди бошим тош била подошига.
Кўзи онинг офат эмиш, эй кўнгул,
Ёвума онинг кўзининг қошига.

* * *

Ёсотиб тифингни ўқу ё тила,
Ё сотиб тифингни уқу ёт ила.

* * *

Эй кўнгул, Кундузға, Бағлон, Ишкамишка бормағил,
Хост чун мундоқтур андин Норини ахтармағил¹.

* * *

Кишим йўқтурки, борсам Ишкамишка,
Кишим йўқтурки, борсам ишка мишка².

* * *

Килур жавлон ўшал симинтан отлиқ,
Оти бордур анинг гўё қанотлиқ.

* * *

Кўзу кошу сўзу тилиниму дей?
Қадду халду сочу белиниму дей?

* * *

Хати сунбул, қади сарву, юзи гул,
Кўзи махмур, ўзи масту, сўзи мул.

* * *

Етсанг хазонда боғ аро сориф юзим соғин,
Кўрсанг зулол сувини шеъру сўзим соғин.

¹ Бу байтда Бобур Афғонистоннинг Қундуз, Бағлон, Ишкамиш; Хўст ва Норин (Нахрин) шаҳарларини маҳорат билан сўзлар орасида яшириб сўз ўйинини кўрсатган.

² Кишим ва Ишкамиш Афғонистоннинг икки шаҳридир.

Икки юзунг васфини эй қоши ёй,
 Кимки деса фикр ила дер: икки ой.
 Икки қошинг бирла қадинг ҳажри бас,
 Хожат эмас қасдим учун ўқу ёй.
 Ахтару ой, холу юзунгдек эмас,
 Ҳар неча кўк сафҳасини ахтарой.
 Хадду қадду қоши бало ҳар бири,
 Қайси балосини дейин, эй худой?

Кўзу қошу сўзу тилиниму дей?

Қадду хадду сочу белиниму дей?

Қадинг жаннат риёзининг ниҳоли,
 Эрам гулзори хаддингнинг жамоли².
 Фирокида бели ёди биламен,
 Висоли бўлмаса, боре хаёли.
 Анинг оғзико қадди бирла зулфин,
 Хаёл этсам, керакмас даҳр моли.
 Сўзи васфида кимнинг гуфтугўи,
 Бели сўзида кимнинг қилуқоли.

Кўзу қошу сўзу тилиниму дей?

Қадду хадду сочу белиниму дей?

Хаёл этсам ул белни ҳол элтадур,
 Мени бели сори хаёл элтадур.
 Қадингнинг хаёлин кўз асраб магар,
 Кўнгул равзасига ниҳол элтадур.

Кўзу қошу сўзу тилиниму дей?

Қадду хадду сочу белиниму дей?

Анбарин сочиға пайвастлигим,
 Оташин лаъли била мастлигим.
 Сарвни қаддиға ўхшотқон учун,
 Зоҳир ўлди бориға пастлигим.

Кўзу қошу сўзу тилиниму дей?

Қадду хадду сочу белиниму дей?³

¹ Бу таржиъбанднинг биринчи банди (муфтаъилун муфтаъилун муфтаъил) ва (фоилотун фоилотун фоилот ё фоилун) ва (муфтаъилун муфтаъилун фоилун) вазнида, яъни сариъ ва рамал ва ражаз баҳрларида, иккинчи банди (мафонийлун мафонийлун мафонил ё фаъулун) вазнида, яъни ҳазаж баҳрида, учинчи банди (фаъулун фаъулун фаъулун фаъул) вазнида, яъни мутақориб баҳрида ва сўнгги банди (фанлотун фанлотун фаълун) ё (фоилун муфтаъилун мафъулун) вазнларида ўқилади.

² Қўлэзмада бу мисранинг қофияси ҳам «ниҳол»дир.

³ Қўлэзмада бу банд йўқ. Шеърнинг тузилишини назарда тутиб қўйилди.

Фирок даштида йитган ғаму тафаккурдин,
Асири дилшуда, яъни фақир Бобурдин.
Дуою қуллуқ ангаким, жанобу қадри онинг,
Баланду оли эрур ваҳм ила тасаввурдин.

Куллуку дуодин сўнг арз улким, фирок кунлари не бало узун бўлур эрмиш ва фирок кунининг ҳар соатида юз бало фузун бўлур эрмиш. Бу ниҳояти йўқ ғаму фуркатта, ва бу ғояти йўқ балою шиддатта, висолинг хаёли бўлмаса, нетгай эрдим ва хаёлинг висоли бўлмаса, бошимни олиб кетгай эрдим. Эътиқодим сенга ул йўсунлуқ эдиким, арз қилдим ва муродим сендин бу янглиғдуким, шарҳ айлармен:

Мурод васлинг эрур, айла ёд Бобурни,
Унутмағил яна бу номурод Бобурни.

* * *

Хуросону Ироқ фузалоси била фусаҳоси хидматларида маъруз улким, жибиллат иқтизоси била шеърға моил ва муқтазои вақт била бирор-иккирор байтқа қоил бўлур эди. Хотирға етар эрдиким, мусталаҳотини доғи бир киши қошида кўрулса, кўнгулга кечган шубҳани андин сўрулса. Тақдир ҳасби била анга тавфиқ топилмади ва бу бетаҳқиқ қолди. Охир ўз олимдин бир-икки рисола маълум қилиб, бир неча калогно марқум бўлди. Мултамас улким, ҳар ғалат ва саҳвеким бўлса, кўргузгайлар, ва ислоҳ қалами била ул ғалат ва саҳвин тузгайлар, то бу васила била бу таълифнинг сукми, сихатқа бадал бўлғай ва муаллифнинг сукми сихатқа бадал бўлғой ва муаллифнинг жаҳли, илмға мубаддал.

¹ Бобурнинг уччала мактубини (икки Ўзбекча ва бир Форсча мактуб таржимаси билан) биринчи бор 2001 йили М. Халим Еркин «Тафаккур» журналнинг 4-сони, 89, 90 бетларида эълон қилган эди. Афсуски Бобурноманинг янги (2002 йил) нашрида Бобурнинг мазкур мактублари киритилмай қолган.

Ғазал

Эй моҳ, шоми васли ту субҳи саодат аст,
Рӯзи жудойии ту вале шоми меҳнат аст.

Жонам бикун жароҳату роҳат расон ба дил,
Аз ту ба жони хаста жароҳат чу роҳат аст.

Холе, ки мондаи ба руҳи лолагуни хеш,
Бар жони бедилони ту он доғи ҳасрат аст.

Аз коми жомии бода бигиред коми дил,
Акнун, ки вақти бодаву ҳангоми ишрат аст.

Гар рехт ёр хуни ту зинҳор дам мазан,
Хуш бош, Бобуро, ки ҳамин дам ғанимат аст.

Т а р ж и м а с и:

*Шоми васлинг, эй ойим, субҳи саодат билгамен,
Айрилиқ кунларни лекин шоми меҳнат билгамен.*

*Кўнглима роҳат бериб, жоним жароҳат айлагил,,
Сендин эрса гар жароҳат, жонга роҳат билгамен.*

*Лоладек рухсоринга қўйгон ўшал холингни мен,
Барча бедиллар дилига доғи ҳасрат билгамен.*

*Коми жомии бодадин коми дил ҳосил айлангиз,
Ким бу дамни вақти май, ҳангоми ишрат билгамен.*

*Ёр агар қонингни тўкса, Бобуро, дам урмагил,
Шод бўлгилким, бу дамларни ғанимат билгамен.*

Рубоийҳо

Ман бандаи рӯи Мир Аҳмадқосим,
Ошуфтаи мӯи Мир Аҳмадқосим.
Ҳар лаҳза балои дигар орад бар сар,
Ин шеваву ҳӯи Мир Аҳмадқосим.

Т а р ж и м а с и:

*Ман бандаи рӯи Мир Аҳмадқосим,
Ошуфтаи мӯи Мир Аҳмадқосим.
Ҳар лаҳза бошимга юз бало келтиргай,
Бу шеваю ҳӯи Мир Аҳмадқосим.*

* * *

Хоҳамки, Ҳанифа ғамгусорам бошад,
Дармону давои дили зорам бошад.
Ҳар рӯзу ҳама шаб зи худо меҳоҳам,
Яъни, шабу рӯз дар канорам бошад.

Т а р ж и м а с и:

*Ёрабки, Ҳанифа ғамгусорим бўлсин,
Дармону давои дили зорим бўлсин,
Ёраб, туну кун уни сӯрайман сендан,
Яъни, туну кун ёнима ёрим бўлсин.*

* * *

Рӯи чу маҳи Ҳанифаро банда шавам,
Мӯи сияҳи Ҳанифаро банда шавам.
Ҳӯи табаҳаш гарчи балои жон аст,
Ҳӯи табаҳи Ҳанифаро банда шавам.

Т а р ж и м а с и:

*Ойдек юзига Ҳанифанинг банда бўлай,
Тундек кӯзига Ҳанифанинг банда бўлай.
Гарчики ёмон ҳӯи балои жондир,
Ҳӯю сӯзига Ҳанифанинг банда бўлай.*

* * *

Қосид ба ман овард саломат, ай дўст,
Хушхол шудам зи зикри номат, ай дўст,
То номи салом бошад андар олам,
Номий бошиву ҳам саломат, ай дўст.

Т а р ж и м а с и:

*Қосид менга келтирди саломинг, эй дўст,
Хуш қилди дилимни хуш каломинг, эй дўст,
Оламда салом номи то бор, ўлсин,
Жисминг соғу шуҳра яхши номинг, эй дўст.*

* * *

Ту соҳиби ин мақбара пири ҳамадон,
Дар ҳар ғаму ғусса дастгири ҳама дон.
Хонам ба ту аз ман бишинав то дони,
Фарзанди Али бихону мири Ҳамадон.

Т а р ж и м а с и:

*Бу мақбара соҳибини пири ҳама бил
Ҳар қайғую ғамда дастгири ҳама бил
Пири Ҳамадонниким эрур пири ҳама,
Фарзанди Али дей, уни шери ҳама бил.*

* * *

Ай мулки мадори маъдалат осорий,
Бояд, ки фаромўш нагардад ёрий.
Дар ғўшае ўфтодаам аз хотир дур,
Ғам нест агар ғўшае хотир дорий.

Т а р ж и м а с и:

*Эй мулк мадорию адолат осор
Ёрлиғни унутмагил даме, эй дилдор
Бир ғўшада хотирдин узоқ тушганман
Ғам йўқ сени хотирингда гар бўлсам, ёр*

* * *

Дарвешонро гарчи на аз хешоном,
Лек аз дилу жон мўътақиди эшонем.
Дур аст мағўй шоҳи аз дарвеши,
Шоҳем вале бандаи дарвешоном.

Т а р ж и м а с и:

*Дарвешларга на қавму не хешдурмиз,
Лекин дилу жон билан ҳамандешдурмиз.
Дарвешлигу шоҳлик йироқдур демангиз,
Шоҳмиз ҳамага, бандаи дарвешдурмиз.*

* * *

Ай он, ки бувад ба ком чархи фалакат,
Бар раъи ту мекунад ҳамеша ҳаракат.
Аз ту гилае нест, лек он навъ бикун,
К-эмин шавад ин фақир аз жонибакат.

Т а р ж и м а с и:

*Эй улки, эрур чархи фалак ороминг,
Раъйингга юрар ҳамеша, бўлгай роминг.
Сендан гила йўқдурур вали шундай қил,
Ким коми дилига етса бу нокоминг*

* * *

Номи ту миёни аҷаму ҳам араб аст,
Ваз номаи ту дар дили маҳзун тараб аст.
Ҳар кас зи муаммо бадар орад номе,
Ном аз ту бароварад муаммо, ажаб аст.

Т а р ж и м а с и:

*Номингни билур барча аҷам, барча араб,
Номинг берадур хотири маҳзунга тараб,
Ҳар ким чиқарар ном муаммодину лек,
Сендан чиқарар ном муаммо, бу ажаб.*

* * *

Андохтанам нест, чи аз шаст ба даст,
Чун нест амал илм чи суд аст, бад аст.
Дастам бигирифтиву азин хурсандам,
Уммид ки вораства шавам даст ба даст.

Қипзаҳо

Мадех ба хеш дигар захмат, ай қаро чихра,
Миёни мову жавоне туро чи ташвиш аст?
Ману ҳикояти худ бо жавони берише,
Туву наҳифии худ чун миёнживу риш аст.

* * *

Басе асбони този монда лоғар,
Шуда говони ноҳанжор фарбех.
Чи бояд кард, кори даҳри дунро?
«Жаве толиъ зи харворе ҳунар бех.

Т а р ж и м а с и:

*Қанча този йўрга отлар озибон,
Семириб кетди кераксиз қорамол.
Даҳри дун ишига не қилсун киши?
«Бас, тариғча толеъ, не фазлу камол».*

* * *

Қарору аҳд ба ёр инчунин набуд маро,
Гузид ҳажру маро кард беқарор охир.
Ба ишваҳои замона чи чора созад кас,
Бажавр¹ кард жудо ёрро зи ёр охир.

¹ Бу ерда Бобур сўз ўйинини кўрсатиб, Афғонистон шаҳрларидан бири бўлмиш (Бажур ё Божавур)ни келтирган. Бундан ҳам (жавр ила) ҳам (Бажавур шаҳри) хаёлдан ўтади.

Т а р ж и м а с и:

*Қарору аҳд муҳибларга мундоқ эрмасди,
Фироқ танлади, олди менинг қароримни.
Замона ишваларига не чора қилсун халқ,
Бажавр қилди жудо оқибат нигоримни.*

* * *

Симё жустаам наёфтаам,
Магар ин, ҳукми кимё дорад?
Рафт аз ёд жумла аз ифлос,
Магар ин илм, сим ёд орад?

Т а р ж и м а с и:

*Топмадим симёни кўп қидириб
Кимё ҳукмига кирарму бу?
Унутилди тамоm, ифлосдин
Ушбу фан, сим ёд берарму бу?*

Фардоҳо

То чанд дар фироки ту сўзем хамчу уд,
Чун бӯи дард ҳеч надори, аз ин чи суд?

Т а р ж и м а с и:

*Уддек ҳар қанчаким, куйсам сенинг ҳижронингга,
Суд бермас, чунки бӯи дард йўқтур жонингга.*

* * *

Дил шуд асири дарди яке ёри жоние,
Дардо ки ў накард ба дил меҳрубоние.

Т а р ж и м а с и:

*Жон киби бир ёр дардига кўнгулдур мубтало,
Қилмади кўнглумга дардо меҳрибонликни раво.*

* * *

Ҳар дам аз шавқи туам мешавад афзун гирия,
Мекунам дар ҳаваси лаъли лабат, хун гирия.

Т а р ж и м а с и:

*Ҳар замон шавқингдин, эй жон, бўлеуси афзун йигим,
Қон бўлиб оқар лаби лаълинг учун ҳар кун йигим.*

* * *

Ҳама дар пеши ту мақбулу маро рад карди,
Бо бадон нек шудиву дили ман бад карди.

Т а р ж и м а с и:

*Айладинг ўзгани мақбулу мени рад этдинг,
Бадга нек ўлдингу кўнглимни менинг бад этдинг.*

* * *

Чун ёри бевафоям ҳардам ба Амру Зайд аст,
Кардем тарки ишқаш, ошиқ шудан чи қайд аст?

Т а р ж и м а с и:

*Бевафо ёрим билан ҳардам чу Амру Зайддур,
Ишқини тарк этмишам, ошиқ бўлиш не қайддур?*

* * *

Ҳастем хору зору асиру ғариб ҳам,
Дур аз диёру ёр, ба меҳнат қариб ҳам.

Т а р ж и м а с и:

*Бормиз харобу зору асиру ғариб ҳам,
Ёру диёрсиз, яна гамга қариб ҳам.*

* * *

Он мохро зи сўзи худ огоҳ чун кунам?
Имкони дам задан набувад, ох, чун кунам?

Т а р ж и м а с и:

*Не қилиб ул ойни дил сўзимдин огаҳ айлайин,
Дам уриш имконини бермас менга, ваҳ найлайин?*

* * *

Аз ёру аз диёр чу ман бенасиб, нест,
Гар ёр бандаро бинавозад, ғариб нест.

Т а р ж и м а с и:

*Ўз диёру ёридин мендек киши йўқ бенасиб,
Гар навозиш айласа ёрим мени, йўқдур ғариб.*

* * *

Он дилозоре, ки бошад дар дил озорам аз ў,
Филмасал, хуру пари бошад, ки безорам аз ў.

Т а р ж и м а с и:

*Ул дилозореки, ундан топти дил озорни,
Гар парию ҳурдек бўлса, нетай ул ёрни?*

* * *

Зи жаври даври замон чанд печу тоб хўрем?
Кужост як-ду ҳарифе, шароби ноб хўрем?

Т а р ж и м а с и:

*Қанча бергай жонимизга жаври даврон печу тоб?
Қайда бир-икки ҳарифеким, берур бизга шароб?*

* * *

Ба сероба боз ор он кўфта,
Басе ро ба бозор он кўфта.

* * *

Ба сўи ки зи тақозои давр омадаем,
Бигу ба кўи ту моро ба жавр омадаем.

Т а р ж и м а с и:

*Бу ёнга бизни тақозои давр келтирди,
Сенинг кўйингга дегилким, бажавр келтирди.*

Мактуби марғуб, ки масхуби яке аз арбобул-қулуб буд, дар аймани авқот ва асъади соот расид. На чандон беҳжат ва сурур ва хуррамову ҳузур бар ин дилу жони маҳжур рӯй намуд, ки дар хиязи тақрир ояд ва ё дар хиттаи таҳрир гунжад. Мултамасоте, ки бад-он ишор дошт ва мутаманниёте, ки аз он интизор мебуд, аз забони қалам мазкур ва бар рӯи нома мастур буд, илтимос ва таманно бар ҳасаби дилхоҳ ва муддао ба ҳусул анжомида ва ба вусул расида, косиде ба сӯи мақсуд равона карда шуд. Миқдори як каф¹ ашрафий аз ҳомили руқъа талаб намоянд. Таҳриран фи сана 930.

Т а р ж и м а с и:

Марғуб мактубким, арбоб ул-қулубларнинг бири иншо қилган эрди, энг муборак вақту энг яхши соатда етиб келди. Нақадар шодлигу сурур ва хуррамлигу ҳузур бу ярадор дилу жонга юз бердиким, тақриру таҳрирге сизмайдур. Унда қай илтимосларга ишорат қилиниб ва қай таманнолар кўзланиб, қалам тилидан мазкур ва мактуб юзида мастур бўлган бўлса, ул илтимосу таманно муддаову кўнгилга мувофиқ муҳайё қилиниб, мақсуд сори қосид орқали юборилди. Бир каф ашрафий бу мактубни олиб борган кишидан талаб қилинсин. Сана 930 да ёзилди.

¹ Абжад ҳисобида («Коф» харфи-20, «Фн» харфи-80, ҳаммаси-100)

МУНДАРИЖА

ТАҚРИЗ	3
КИРИШ СЎЗ	4

ЎЗБЕКЧА ШЕЪРЛАР

Ғазаллар.....	9
Қитъалар.....	11
Рубойлар.....	13
Маснавийлар.....	14
Тўртликлар.....	21
Туюқлар.....	23
Фардлар.....	24
Муаммолар.....	30
Маснуъ шеърлар.....	39
Номалар.....	43

ФОРСЧА ШЕЪРЛАР

Ғазал.....	44
Рубойҳо.....	45
Қитъаҳо.....	48
Фардҳо.....	50
Нома.....	53

БОБУР ДЕВОНИ

Кобул нашрига такмила (кўшимча)

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси
Бош тахририяти
Тошкент — 2004

Мухаррир *Г. Зокирова*
Рассом *А. Мусахўжаев*
Техник муҳаррир *Р. Бобохонова*
Саҳифаловчи *Т. Огай*
Мусаххилар *Ю. Бизаатова, Ж. Тоирова*

Теришга берилди 11.08.04. Босишга рухсат этилди 03.09.04. Бичими 84x108 ¹/₃₂. Петербург гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табоғи 5,9. Нашриёт-ҳисоб табоғи 6,5. Адади 1000 нусха. Буюртма № 701. Баҳоси келишилган асосида.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик
компанияси босмаҳонаси,
700083. Тошкент шаҳри, Буюк Турон, 41.

مندرجه

صفحه	عنوان
2	کیریش سوز
6	غزل لار
8	قطعه لار
10	رباعي لار
11	مثنوي لار
19	تورتلیک لار
20	تویوق لار
21	فرد (مطلع) لار
26	معما لار
34	مصنوع شعر لار
38	نامه لار
	اشعار فارسی
39	غزل
40	رباعي ها
44	قطعات
45	فرد (مطلع) ها
48	نامه

مکتوب مرغوب که مصحوب یکی از ارباب القلوب بود، در ایمن اوقات و اسعد ساعات رسید. نه چندان بهجت و سرور و خرمی و حضور بر این دل و جان مهجور روی نمود، که در حیّز تقریر آید و یا در حیطة تحریر گنجد. ملتسماتی که بدان اشعار داشت و متمنیاتی که از آن انتظار می برد، از زبان قلم مذکور و بر روی نامه مسطور بود. التماس و تمّنی بر حسب دلخواه و مدّعا به حصول انجامیده و به وصول رسیده. قاصدی به سوی مقصود روانه کرده شد. مقدار يك كف⁸ اشرفی از حامل رقعہ طلب نمایید.

تحریر فی سنه ۹۳۰

ترجمه⁹:

مرغوب مکتوب کیم ارباب القلوب لارنینگ بیرری انشا قیلگان ایردی، اینگ مبارک وقت و اینگ بخشی ساعت دا بیتیب کیلدی. نه قدر شادلیک و سرور، و خرم لیک و حضور، بو یارادار دل و جان گایوز بیردی کیم تقریر و تحریرگا سیغمایدور. اندانی التماس لارگا اشارت قیللیب، نی تمنا لار کوز لاتیب، قلم تیلیدین مذکور و مکتوب یوزیدا مسطور بولگان بولسا، اول التماس و تمنا مدعا و کونگول گای موافق مهیا قیللیب، مقصود ساری قاصد ارقه لی یوباریلدی. بیر کف اشرفی بو مکتوب نی آلیب بارگان کیشی دین طلب قیلینسون. سنه ۹۳۰ ده یازیلدی

⁷ باهر نینگ نامه لرینی (یوقاریده گی ایگی اوزبهگی و بیر فارسی نامه اوزبهگی ترجمه سی بیلن) اوزبهکستانده «تفکر» مجله سی، ۲۰۰۱-ییل نینگ ۴-سانی، ۸۹-۹۰ صحیفه لریده بیرینچی بار محمد حلیم یارقین اعلان قیلگن ایدی. افسوس که «باهرنامه» نینگ ینگ (۲۰۰۲-ییل) نشریده کیرپتمه ی قالگن.

⁸ جمل حسابی: ک = ۲۰، ف = ۸۰، مجموعی = ۱۰۰

⁹ نامه نی ش. یارقین ترجمه قیلگن

ترجمه:

قنچه بیرگای جانیمیزگا جور دوران پیچ و تاب؟
قاندا دور نیچه حریفی کیم بیروور بیزگا شراب؟

* * *

بسیرابه باز آر آن کوفته
بسی رابه بازار آن کوفته

* * *

به سوی که به ز تقاضای دور آمده ایم
بگو به میل تو ما را بجور آمده ایم
ترجمه:

بو یان گا بیز نی تقاضای دور کیلتوردی
سینینگ کویینگ گا دیگیل کیم بجور کیلتوردی

* * *

لاله قلبیدا چو اول داغ وفا حاصل ایدی
لاله دیک داغ محبت ته دلیم منزل ایدی

کیلتدی اول عمریم و هجرانی مینی قیلدی هلاک
نیئای، عمریم شو قدر قیسقه و مستعجل ایدی

کورساتیب یوز نی مینینگ اولماغیم آسان ایتتینگ
فرقتینگدا یشه شیم یوقسه بسی مشکل ایدی

عقلیدین بابر ازیب تور، بونگا تشویش نی دور؟
ای خوش لول دم که ایچیپ باده نی لایعقل ایدی⁶

⁶ یوقاریده گی غزل بابر نینگ فارسی غزلی ترجمه سی دور. فارسی غزل نینگ مننی بابر دیوانی نینگ کابل نشریده اعلان قیلینگن.

ترجمه:

بیوفا یاریم بیلن هر دم چو عمرو و زید دور،
عشقینی ترک ایتمیشام، عاشق بولیش نی قید دور؟
* * *

هستیم خوار و زار و اسیر و غریب هم
دور از دیار و یار، به محنت قریب هم
ترجمه:

بارمیز خراب و زار و اسیر و غریب هم
یار و دیار سیز، یانا غم گا قریب هم
* * *

آن ماه راز سوز خود آگاه چون کنم؟
امکان دم زدن نبود، آه، چون کنم؟

ترجمه:

نی قلیب اول آی نی دل دردین آگه ایلابین؟
دم اوریش امکانینی بیرماس مینگا، وه نیلابین؟
* * *

از یار و از دیار چو من بی نصیب نیست
گر یار بنده را بنوازد، غریب نیست
ترجمه:

اوز دیار و یاریدین میندیک کیشی یوق بی نصیب
گر نوازش ایلاسا یاریم مینی، یوقدور غریب
* * *

آن دل آزاری که باشد در دل آزارم از او
فی المثل حور و پری باشد که بیزارم از او
ترجمه:

اول دل آزاری کیم اوندین تاپتی دل آزار نی
گر پری و حور دیک بولسا نیتای اول یار نی
* * *

ز جور دور زمان چند پیچ و تاب خوریم؟
کجاست یک دو حریفی، شراب ناب خوریم؟

اونوتیلادی تمام، افلاس دین
اوشبو فن، سیم یاد بیر ادور مو؟

فرد (مطلع) ها

تا چند در فراق تو سوزیم همچو عود؟
چون بوی درد هیچ نداري، ازین چه سود؟
ترجمه:

عود دیک هر قنچه کیم کویسام سینینگ هجر اینینگ
سود بیرماس چونکه سوز و درد یوقدور جانینگ
* * *

دل شد اسیر درد یکی یار جانی ای
دردا که او نکرد به دل مهربانی ای
ترجمه:

جان کیبی بیر یار دردی گا کونگول دور مبتلا
کورمادی کونگولومگا دردا، مهربانلیغ نی روا
* * *

هر دم از شوق تو ام می شود افزون گریه
می کنم در هوس لعل لبث خون گریه
ترجمه:

هر زمان شوقینگدین ای جان، بولغوسی افزون بیغیم
قان بولوب آقار لب لعینگ اوچون هر کون بیغیم
* * *

همه در پیش تو مقبول و مرار د کردی
با بدان نیک شدی و دل من بد کردی
ترجمه:

ایلادینگ اوزگا نی مقبول و مینی رد اینتینگ
بد گا نیک اولدینگ و کونگولومنی مینینگ بد اینتینگ
* * *

چون یار بیوفایم هر دم به عمر و زید است
کردیم ترک عشقش عاشق شدن چه قید است؟

قطعات

مدہ بہ خویش دگر زحمت، ای قرا چہرہ
میان ما و جوانی تو را چہ تشویش است؟
من و حکایت خود با جوان بی ریشی
تو و نحیفی خود چون میانجی و ریش است
* * *

بسی اسپان تازی مانده لاغر
شده گاو ان ناهنجر فرہ
چہ باید کرد کار دہر دون را؟
«جوي طالع ز خرواري ہنر بہ»
ترجمہ:

قنچہ یورغہ تازی ات لار آزیبان،
سیمیریب کیندی کیرہ ک سیز قارہ مال
چارہ نی نور دہر دون نینگ ایشیگا؟
«بیر تریح طالع کیرہ ک، نی یوز کمال»
* * *

قرار و عہد بہ یار اینچنین نبود مرا
گزید ہجر و مرا کرد بقرار آخر
بہ عشوہ ہای زمانہ چہ چارہ سازد کس؟
بجور کرد جدا یار را ز یار آخر
ترجمہ:

قرار و عہد محب لار گا مونداق ایرماس ایدی
فراق تتلادی، آلدی مینینگ قراریم نی
زمانہ عشوہ لاریغہ نی چارہ قیلسون خلق،
بجور قیلدی جدا عاقبت نگاریم نی
سیمیا جستہ ام، نیافتہ ام
مگر این، حکم کیمیا دارد؟
رفت از یاد جملہ از افلاس
مگر این علم سیم یاد آرد
ترجمہ:

تاہمادیم سیمیا نی کوپ قیدیریب
کیمیا حکمی گا کیر اور مو؟

ترجمه:

اي اول كه ايرور چرخ فلك آرامينگ
رايينگ گايورار هميشه بولغاي رامينگ
سيندين گله يوقدورور، ولي شونداق قيل
كيم، كام دليگا بيتسا بو ناکامينگ

* * *

نام تو میان عجم و هم عرب است
وز نامه تو در دل محزون طرب است
هرکس ز معما بدر آرد نامي،
نام از تو بر آورد معما، عجب است
ترجمه:

نامينگني بيلور برچه عجم، برچه عرب
نامينگ بير اندور خاطر محزونغه طرب
هرکيم چيقارور نام معما دين، ليک،
سيندين چيقارور نام معما، بو عجب.

* * *

انداختم نيست چه از شست بدست
چون نيست عمل علم چه سودست بدست
دستم بگرفتي و از اين خورسندم
اميد که وارسته شوم دست بدست

بو مقبره صاحبي ني پير همه بيل
هر غصه و غم دا دستگير همه بيل
پير همدان ني سينگا ايتاي، بيلگيل
فرزند علي دي، اوني مير همه بيل
* * *

اي ملك مدار معدلت آثاري
بايد كه فراموش نگرديد ياري
در گوشه اي افتاده ام از خاطر دور
غم نيست اگر گوشه خاطر داري
ترجمه:

اي ملك مداري و عدالت آثار
يارليغ ني اونوتماغيل دمي، اي دلدار
پير گوشه دا خاطر دين لوزاق توشگان مين
غم يوق، سيني خاطرينگدا گر بولسام، يار
* * *

درويشان را گرچه نه از خويشانيم
ليك از دل و جان معتقد ايشانيم
دور است مگوي شاهي از درويشي
شاهيم، ولي بنده درويشانيم
ترجمه:

درويش لار گانه قوم و ني خويش دور ميز
ليكن دل و جان بيلن هم انديش دور ميز
درويش ليغ و شاه ليغ بيراق دور، ديمانگيز
شاه ميز همه گا، بنده درويش دور ميز
* * *

اي آنکه بود به کام چرخ فلکت
بر رأي تو مي کند همیشه حرکت

از تو گله نيست، ليک آن نوع بکن
کايمن شود اين فقير از جانبکت

ترجمه:

يارب كه حنيفه غمگساريم بولسين
درمان و دواي دل زاريم بولسين
يارب تون و كون اونوي سورار مين سيندين،
يعني، تون وكون يانيمه ياريم بولسين

* * *

روي چو مه حنيفه را بنده شوم
موي سيه حنيفه را بنده شوم
خوي تبه اش گرچه بلاي جان است
خوي تبه حنيفه را بنده شوم
ترجمه:

آيديك يوزيگا حنيفه نينگ بنده بولاي
تونديك كوزيگا حنيفه نينگ بنده بولاي
هر چند يامان خويي بلاي جان دور
خوي وسوزيگا حنيفه نينگ بنده بولاي

* * *

قاصد به من آورد سلامت، اي دوست
خوشحال شدم ز ذكر نامت، اي دوست
تا نام سلام باشد اندر عالم،
نامي باشي و هم سلامت، اي دوست
ترجمه:

قاصد مينگا كيلتوردي سلامينگ، اي دوست
خوش فيلدي دلیم ني خوش كلامينگ، اي دوست
عالم دا سلام نامي تا بار، اولسون،
جسمينگ ساغ و شهره يخشي نامينگ، اي دوست

* * *

تو صاحب اين مقبره پير همه دان
در هر غم و غصه دستگير همه دان
خوانم به تو از من بشنو، تا داني
فرزند علي بخوان و مير همه دان

ترجمه:

ترجمہ 5:

شام وصلینگ، ای ایم، صبح سعادت بیلگامین
ایریلیق کون لارنی لیکن شام محنت بیلگامین

کونگومه راحت بیریب جانیم ج راحت ایلاگیل
گر ج راحت سیندین ایرسا، جانغه راحت بیلگامین

لاله دیک رخسارینگا قویغان اوشال خالینگ نی، مین
بارچه بیدل لار جاننیغه داغ حسرت بیلگامین

کام جام باده دین کام دل حاصل ایلانگیز،
کیم بو دم نی وقت می، هنگام عشرت بیلگامین

یار اگر توکسا قانینگنی، بایرا، دم اورمه گیل،
شاد بولگیل کیم بو دم لار نی غنیمت بیلگامین.

رباعی ها

من بنده روی میر احمد قاسم
آشفته موی میر احمد قاسم
هر لحظه بلای دگر آرد بر سر
این شیوه و خوی میر احمد قاسم
ترجمہ:

مین بنده روی میر احمد قاسم
آشفته موی میر احمد قاسم
هر لحظه باشیمغه بیر بلا کیلتورگای
بو شیوه و خوی میر احمد قاسم
* * *

خواهم که حنیفه غمگسارم باشد
درمان ودوای دل زارم باشد
هر روز و همه شب ز خدا می خواهم،
یعنی، شب و روز در کنارم باشد

⁵ بو ترجمه و کیلکوسی برچه فارسی شعر لار نینگ اوزبیکی ترجمه لری ش. یارقین دن

خراسان و عراق فضلاسي بيله فصحاسي خدمت لاریده
 معروض اولکیم جبلت اقتصاسي بيله شعرغه مایل و مقتضاي وقت بيله
 بیرار-ایگی رار بیت قه قایل بولولور ایدي. خاطرغه بیئار ایردي کیم
 مصطلحاتینی داغي بیر کیشی قاشیدا کورولسا، کونگولگا کیچگان شبهه
 نی اندین سورولسا. تقدیر حسبی بيله انگا توفیق تاییلمادی و بو، بی
 تحقیق قالدی. آخر اوز آلیمدین بیر-ایگی رساله معلوم قیلیب، بیر نیچه
 کلاغ پا مرقوم بولدی. ملتسم اول کیم هر غلط و سهوی کیم بولسا،
 کورگوزگای لار، اصلاح قلمی بيله اول غلط و سهوین توزگای لار، تا
 بو وسیله بيله بو تالیف نینگ سقمی صحت قه بدل بولغای و مؤلف نینگ
 جهلی علم غه مبتل.

اشعار فارسی

غزل

ای ماه، شام وصل تو صبح سعادت است
 روز جدایی تو ولی شام فرقت است

چانم بکن جراحتم و راحت رسان به دل
 از تو به جان خسته جراحتم چو راحت است

خالی که مانده ای به رخ لاله گون خویش
 بر جان بیدلان تو آن داغ حسرت است

از کام جام باده بگیرد کام دل
 اکنون که وقت باده و هنگام عشرت است

گر ریخت یار خون تو زنهار دم مزین
 خوش باش بابر که همین دم غنیمت است

خیال ایستام اول بیلنی حال ایلتادور
میني بیلني ساري خیال ایلتادور
قدینگ نینگ خیالین کوز اسراب مگر
کونگول روضه سیغه نهال ایلتادور؟
کوز و قاش و سوز و تیلینی مو دي؟
قد و خد و ساچ و بیلینی مو دي؟

عنبرین ساچی غه پابست لیغیم
آتشین لعلی بیله مست لیغیم
سرونی قدیغه اوخشاتقان اوچون
ظاهر اولدی باریغه پست لیغیم
کوز و قاش و سوز و تیلینی مو دي؟
قد و خد و ساچ و بیلینی مو دي؟⁴

نامه لار

فراق دشتی دا ایتگان غم و تفکر دین
اسیر دلشده، یعنی فقیر بابر دین
دعا و قوللوق انکاکیم جناب و قدری انینگ
بلند و عالی ایرور وهم ایله تصور دین
قوللوق و دعادین سونگ عرض اولکیم فراق کونلاری نی بلا
اوزون بولور ایرمیش، و فراق کونی نینگ هر ساعتی دا یوز بلا فزون
بولور ایرمیش. بو نهایی یوق غم و فرقت ته، و بو غایتی یوق بلا و
شدت ته، وصالینگ خیالی بولماسا نیتگای ایردیم، و خیالینگ وصالی
بولماسا، باشیمنی آلیب کیتگای ایردیم. اعتقادیم سنگا اول یوسونلوق ایدی
کیم عرض قیلدیم، و مرادیم سیندین بو ینگلیغ دور کیم شرح ایلارمین:
مراد وصالینگ ایرور ایله یاد بابر نی
اونوتماغیل یانا بو نامراد بابر نی

⁴ آخرگی بند ده ترجیع بیئی یوق، اما شعر نینگ توزیلیشی و هر بندی گه مختلف وزن بیان عین بیت ورنلش
بولیب کیلگننی نظر ده تونوب، آخرگی بند ده هم کیلتیریشینی لازم دیب، بیلدیک.

بيټسانگ خزاندا باغ ارا ساريغ يوزوم ساغين
كورسانگ زلال سوويني شعر و سوزوم ساغين

مصنوع ترجيع بند
(مصنوع ترجيع بند بيت گه باغلنگن شعرلر)

ايگي يوزونگ و صفيني اي قاشي ياي
كيم كه ديسا فكر ايله، دير: ايگي اي

ايگي قاشينگ بيرله قدينگ هجري بس
حاجت ايماس قصديم اوچون اوق و ياي

اختر و اي، خال و يوزونگ ديك ايماس
هر نيچه كوك صفحه سي ني اختراي

خد و قد و قاشي بلا، هر بير ي
قايبي بلاسي ني دين، اي خد اي؟
كوز و قاش و سوز و تيليني مو دي؟
قد و خد و ساچ و بيليني مو دي؟

قدينگ جنت رياضي نينگ نهالي
ارم گلزار ي خدينگ نينگ جمالي

فراقي دا بيلي يادي بيله مين
وصالي بولماسا، باري خيالي

انينگ اغزي و قدي بيرله زلفين
خيال ايتسام كير اكماس دهر مالي

سوزي و صفيدا كيم نينگ گفتم و گويي
بيلي سوزيدا كيم نينگ قيل و قالي
كوز و قاش و سوز و تيليني مو دي؟
قد و خد و ساچ و بيليني مو دي؟

ايچور چاغير ني مينگا ساقيا خوش و ناخوش
که ناخوش ايل بيراق و اسرو خوش هوایي دور
* * *

بول طلبگار ايستار ار بولسانگ آتا نينگ دولتين،
تينگري ناصر بولسا، اي بابر، جهانگير اولغاسين
* * *

هجر ارا اشك و يوزوم رنگيني تا بيلگاسين،
خط ساريغ صفحه دا سرخي بيله املا قيلديم
* * *

کويونگ طرفي کيم ايرور اوچماق اي حور،
ايگنيم گا قنات ياساتيپ، اوچماق تيلارام
* * *

باش قويوب ايرديم آياغيغه نيئاي؟
ياردي باشيم تاش بيله پاداشيغه
کوزي آنينگ آفت ايميش، اي کونگول،
ياوومه، آنينگ کوزي نينگ قاشيغه
* * *

ياساتيپ تيغينگني اوق و يا تيله
يا ساتيپ تيغينگني اوقو يات ايله
* * *

اي کونگول قندوز غه بغلان ایشکميش گا بارماگيل
خواست چون مونداق تور آندين ناريني اختارماگيل
* * *

کيشيم يوقتور که بارسام ایشکميش گا
کيشيم يوقتور که بارسام ايش کا ميش گا
* * *

کوز و قاش و سوز و تيلي ني مودي؟
قد و خد و ساچ و بيلي ني مودي؟
* * *

خطي سنبل، قدي سرو و يوزي گل
کوزي مخمور، اوزي مست و سوزي مل

نينگ مجموع اعدادي اون بيش بولغاي. چون بو معلوم بولدي، يانا بو مصراع كيم اون تورت حرف تور «هست مشكل غير بون» پس اكر اول ياشورولغان حرف رباعي نينگ اولغي حرفي بولغاي كيم (ها) دورور و اكر ايگينچي مصراعيدا بولسا و پس ايگينچي حرفي بولغاي كيم (سين) دورور و اكر اوچونچي مصراعيدا بولسا و پس كيم اني تورت توتولوب ايردي، تورتونچي حرف بولغاي كيم (ميم) دورور، اكر تورتونچي مصراعيدا بولسا كيم اني سككيز توتولوب ايردي، سككيزينچي حرفي بولغاي كيم (غين) دورور، و اكر اولغي مصراعيدا و ايگينچي مصراعيدا بولسا كيم اولغيني بير و ايگينچي ني ايگي توتولوب ايردي كيم اوچ بولغاي، اول مصراع نينگ اوچونچي حرفي بولغاي كيم (تا) دورور، و اكر اولغي مصراعيدا و ايگينچي مصراعيدا و اوچونچي مصراعيدا بولسا كيم اولغي ني بير و ايگينچي سيني ايگي و اوچونچي سيني تورت توتولوب ايردي، كيم مجموعي بيتي بولغاي، اول مصراع نينگ بيتينچي حرفي بولغاي كيم (لام) دورور، و اكر اول رباعي نينگ باري مصراعيدا بولسا، (الف) بولغاي كيم اول مصراع دا يوقتورور، و اكر هيچ قايسى مصراعيدا بولماسا بولغاي، اكر اولغي مصراعيدا و اوچونچي مصراعيدا بولسا كيم ايگي سي نينگ عددي بيش دورور، اول مصراع نينگ بيشينچي حرفي بولغاي كيم (شين) دورور و قس هذالقياس هم.

يار

{يار} ي كه لبي لعل و سوزي در دورور {يار}
 {يار} اغزي آنينگ نكته دا عيسي ا {يار}

{يار} نده دورور مين مونگا اول بولغوسي {يار}
 {يار} ب اني قيلغاسين مينينگ اوچون {يار}

* * *

قاشيغه بار غالي كونگول اوزيگا كيلمادي نيتا ي؟
 كوزيني كورگالي كوزوم كوزيگا ايلمادي اول اي

* * *

گه مهر و وفا بيله ميني شاد ايتاسين
 گاهي ستم و جفا بيله ياد ايتاسين

* * *

۵۲- شاه:

هجر شامي ساچي سوداسي چيکار هر يان ميني
وه که بو پاياني يوق تون قيلدي سرگردان ميني

۵۳- حکيم:

ني تانگ گر آسماندا قيلمسا بلزي
اول اي نينگ آتي کيم بولغاي مجازي

۵۴- شهرتي:

هميشه او غه بارورمين، ديمانگ، ني کيتمک دور؟
اول اي دور او جهتي، ني تعجب ايتمک دور؟

مصنوع شعر لار

هجران	آخر	اولتورگالي	بييتي ميني
اي جان	ميني قوتقار	قويما	اولتورگالي
اسرو يمان	بو فراق	ميني قوتقار	آخر
اه و فغان	اسرو يامان	اي جان	هجران

بو صنعت ني اضهار المضمير دير لار. اولغاي رباعي دين بير
حرف ياشورولسه، سونگغي رباعيدين تاپيلور. اولغاي رباعي بو دور:

ياد ايتماس ايميش کيشي ني غربت ته کيشي

شاد ايتماس ايميش کونگولني محنت ته کيشي

کونگولوم بو غريب ليغ دا شاد اولمادي، اه

غربت ته سيورنماس ايميش البته کيشي

سونگغي رباعي بو دور:

عشق آلدني شها تا هش ايله عقل تالاب

گلرخ جاننا تن به سقر جان به تعب

کونگولومدا جفا و الم اول شوخ اوچون

بار نور ني بيين غريب بابر يارب

تاپماغليغ طريقه سي بو نوع دور کيم اول رباعي نينگ اولغاي

مصراعي ني «بير» توتار لار، ايکينچي مصراعيني ايگي، اوچونچي

مصراعيني تورت، تورتينچي مصراعيني سککيز کيم بو تورت مصراع

۴۳ - عالم:

اي يار که يارليغيدين اولدونگ غافل
دشمن کيبي بابرني کورارسين حاصل
ديب سين الميم قيلسه رفيق، ايتاي يار
قيلميش المينگ رفيق، يار آيتغيل
۴۴ - خرم:

هرکيم کيچه مي اچيب صباح آيلغاي
مخمور لوغيدا هوش دين آيريلغاي

ميخانه غه بينگونچه چاغير سيز بولماس
شايد ارادا خمار زوري قيلغاي
۴۵ - نقيب:

کوروب اغيار ايله کوز و کونگولگا بولدي درد و غم
پريشان بولغالي اوزدين باريبتور کوز و کونگولوم هم
۴۶ - بابا:

با صفا عارضينگ ني دلکش دور
بي نهايت قاچار لارينگ وش تور
۴۷ - عطار:

بهشت نشنه غه جان بيرله ارتباط تېلا
خمار دوزخي اوچون عرق صراط تېلا
۴۸ - قراچه:

اول پريشان زلف نينگ کيم کينه سي ديرينه دور
چون پريشان راق دورور گوياني تاج کينه دور
۴۹ - تقی:

گر صورتينگ و صفين ني تانگ دي الماسا بو بي فرار
يا منقبت يا ني ديگاي اي يار کورساتگيل عذار
۵۰ - هومان:

قاشينگه چين ني ساليب بولمه جور ايله يامان اتليق
جهان ايلي چو يامان دير کيشي ني بو صفت اوچون
بو هيآتینگ ني کوروب قيلسه وهم مهر پرينور
بو نامراد که قويدی باشيني يخسي ات اوچون
۵۱ - اياز:

اي غير حذر قيلغيل البته رقابت تين
قيلماس سنگا بو صرفه، ال داغي باشينگني کيت
بابر بو دلایي(؟) دور برهمزده بيلگاي سيز
ايار آتيني بي شک بو سوزني بارين فکر ايت

۳۳- نعمان:

تا بارغالي گلغذاري گل سيم تنيم
هر يان گل نيك چاك دورور پيرهنيم
اولسام كوز و اغزي و قدي يادي بيله
چاك اولغوسي كونگلاك كيبي هر يان كفنيم
۳۴- شهرتي:

يوز مينگ جفا اول اي اوچون مين قرار سيز
قيلغاي مين اختيار، ولي اختيار سيز
۳۵- سلمان:

چيقار سودايي لار نينگ دود ينگلغ آهي، باشيغه
اگر كيلتورسه ساجيني پریشان زلفي قاشيغه
۳۶- ساعد:

تېغ جفا ني كيم كه نيسانگ اهل حال دور
باشيغه سيندورور بت بي اعتبار دور
۳۷- سخي:

پنهان كونگول دا عشق ايدي، هجران بلاسيده
فانش اولدي ماجرا سي خلاق ارسیده

۳۸- ولي:

اي غير، اول اي نينگ ايت لاري يانيدا متصل
وقتي كه اوغه بارسه بو قل ني حساب قيل
۳۹- محمد:

اول كوني كيم حبيب كورگاي مين
منگا يوز مينگ شرف دور اول كون دا
بولماگر بامداد محبوبي
درد دل برطرف دور اول كون دا
۴۰- ياران:

اه و اشكيم دين كونگول كيم بولدي درمانده كورونگ
وه كه بولدي بيدل اوشبو بلا و باران ده كورونگ
۴۱- سهراب:

مي سويي خرم دورور ايلتور خمار ازاريني
كورسه خرم سوو ني كيم بيلگاي خماري باريني
۴۲- دارا:

مين عشقيده زار و واقف ايرماس
حاليمدين اوشال نگار چيني
درديم ني ندييم ولي ني بيلگاي
تا انگلاماغونچه فارسي ني

ایرور مین ترک عاشق کاش بولسام فارسی قانی؟

دیسام حالیمنی بیلگای فارسی دان دلبریم انی
بیچیمی: بو معما هم (۲۵) معما نیک بیچیلده دی. فارسی نی «دری» هم
دیر لار. بولمس لیک و بیلمس لیک افاده سی «بی» دن علاوه «نا» بیلن هم
دری تیلیده کورسه نیله دی: دان- نادان، خوش- ناخوش سوز لری سینگری.
بابر بو معما ده «مین ترک من، دری ایمس من» دیگن افاده نی «نا» بیلن
کورساتیب «نادری» سوز نی یسه گن.

۲۷- ساقی:

پری بولدی جانینگ سینینگ، بابر ا
کونگول قوشی نلیسته جانینگ بیله
کونگول اوچماغین ایستاسا جد قیلیب
اچار یار قیل مونس آتینگ بیله
بیچیمی: «ایستاسا» یعنی «سا» نی ایستب، «قیلیب» دن «قی» نی اوچیریب
اونگه مونس قیلینسه، «ساقی» حاصل بوله دی.

۲۸- کلامی:

بیچیلدی ساچ بو نور سیدین مرادی
که قیلغایمین کلامی بیز نی یادی
بیچیمی: ساچ «کلاله» بیچلسه، «له» توشیب «کلا» قاله دی. اگر «کلا»،
«می» نی یاد قیلسه، یعنی آلدیگه کیلسه، «کلامی» بوله دی.

۲۹- امین:

نیتای هر تون چراغ و دود سوزی
نمایان دور ارا دا یار یوزی
بیچیمی: «نما» اگر «جان» بولسه، «امن» بوله دی و اگر «یار» یوزی
یعنی «ی» حرفی آره گه کیرسه، «امین» نامی حاصل بوله دی.
۳۰- مستی:

کورمایین زار ایدیم یار یوزین مین حیران
ایلا دی بی سر و پا تا یوزینی قیلدی عیان
بیچیمی: «مسی» مقصوره الف بیلن «مسی» بوله دی. بو سوز تانگ و
ایرته و صورت (بوز) معنی سیده دور. یوز نینگ آق لیگی و تینیق لیگی
تانگ «مسی» گه اوخسه تیگن. اگر «مسی» سوزی «ت» بیلن بی سر و پا
بولسه، یعنی «ت» آرقه لی آباغی باشیدن ایریلسه، «مستی» بوله دی.
۳۱- قباد:

یوز بیابان طرفیغه اور ایین
درد دل بیرله نی موندا تور ایین
۳۲- دایم علی:

یارب اول خورشیدرو بی مهر اییم قانده دور؟
کیم انگا سالسام کوزوم نی یا دیسام کونگولوم غمین

۲۱- قیا:

قویاش که یار نی کورگان دیماس لطیف آنی
آنینگ عذاری قاشیدا دیگیل کثیف آنی
بیچیمی: «وش» اوخسه تیش اوچون فارسی- دري ده ایتمله نیله دي. اگر
قویاش یارگه اوخسه تیلسمه، یعنی «وش» اوندن چیقاریلسمه، «قیا» سوزي
حاصل بوله دي.

۲۲- کمال:

کم کورولسه نی عجب اول گلغذار
زلفینی کیم کیلتوروتور تار- تار
بیچیمی: اگر «اول» زلفی تار- تار قیلینسمه یعنی «الف» و «ل» آلینیب،
مصراع نینگ باشیده گی «کم» سوزي بیلن قوشیلسمه، «کمال» سوزي
حاصل بوله دي.

۲۳- ندیم:

رندلار بزمیغه بییتی شیخ و کوب قیلدی جفا
باده جامی سینمه دي، درهم بولوب اییتی عصا
بیچیمی: «رند» گه جفا قیلسمه یعنی «ر» حرفی توشوریلسمه، «ند» قاله دي
و اگر باده «سی» درهم بولسمه «یم» بولیب «ند» بیلن قوشیلگنده «ندیم»
سوزي حاصل بوله دي.

ینه بیر تورلی بیچیمی: جام فارسیجه ده «مینا» نیله دي. اگر «مینا»
سوزي درهم بولسمه، حرف لری جایب دن بیجا بولیب، عصا سی یعنی
«الف» سینمه ی، عصاتی باشی دیک خم قیلینسمه «د» حرفی شکلینی آله
دي و «ندیم» سوزي حاصل بوله دي.

۲۴- مهتر:

تیلار فراق اول آی دین مینی همیشه بیراق
چو مهر کورساتور اول آی، نی دور مراد فراق
بیچیمی: «مهر» سوزي اورته سیده «ت» حرفی فراق کیلتورسه، یعنی
«مه» و «ر» اورته سیده «ت» آپریلیق سالسسه، «مهتر» سوزي نمایان بوله
دي.

۲۵- بیرام:

هرگز منگا رام بولماس اول گلغامیم
بیل کیم تانیماس آتیم زهی بد نامیم
بیچیمی: بولمسلیک و بوقلیک دري تیلیده «بی» بیلن کورسه نیله دي. بیکار،
بیمروت، بی پول سوزلری کبی. بیرینچی مصراع ده گی «هرگز رام
بولماس» عباره سی انه شونداق قاعده گه کوره «رام» بوله آلمسه، «بیرام»
سوزي اورته گه کیله دي.

۲۶- نادری:

۱۵ - سیاوش:

کونگولني زهد و تقوي و ورع دين ياندوروب تورسين
سني ديب يوز ياغاچ دين اي پري وش کيلتوروب تورسين
بيچيمي: «سني» يوزي «سي» اگر ياغاچ - «الف» بيلن (راست ليگي
اوچون الف حرفي گه اوخسه تيلگن) قوشليب، «وش» اونگه کيلتورلسه،
«سياوش» سوزي نمايان بوله دي.

۱۶ - علامه:

چون سني باقمس، اول اي نينگ جوريفه يوز باغلامه
اي يوزيني کورماک ايستار بولسانگ، اي کوز بيغلامه
بيچيمي: اگر «کوز» عربچه ده «عين» يعني «ع» حرفي «لامه» ني
بيغسه، «علامه» سوزي حاصل بوله دي.

۱۷ - رفيع:

چو باردور اوشبو سرگردان کونگولگا تيلبه لوك ذاتي
تعجب قيلسانگيز باش سيز ايسه حرفي عبارتي
بيچيمي: لگر «حرفي» باش سيز بولسه، «رفي» قاله دي و اگر «عبارت»
هم باش سيز بولسه يعني «ع» حرفي آليبيب، «رفي» بيلن قوشيلسه،
«رفيع» سوزي حاصل بوله دي.

۱۸ - آدينه:

جان بيرله کونگولني غم غه همخانه ديگيل
چون تيلبارلدور غرقه جانانه ديگيل
اول سروغه اي کونگول، بو افسانه ديگيل
بولسون قديمنگ دا ايکي ديوانه ديگيل
بيچيمي: ايکي سوز يعني «دي» و «انه» ديوانه سوزيدن آليبيب «أ» حرفي
باش حرف بوليب باشقه لري قديمگه قوبيلسه، «آدينه» سوزي چيغه دي.

۱۹ - ياري:

تيلبه بولدوم ايل ديماس حاليمني اي ظالم سنگا
يا بيري کيلسانگ پيا پي آيتايين حاليم سنگا
بيچيمي: اگر «يا» بيلن «ري» ايگينچي مصرع ده پيا پي (کيت مه کيت)
کيلسه، «ياري» بوله دي.

۲۰ - اختيار:

رقيب اوبيده نهان اوينار اول حبيب قمار
نيتيب اوزوم ني انگا همدم قمار قيلاي
چو اختفای قمار لولدي يار اندا بو زار
بو ايش ني ايل گا ني تيل بيرله اشکار قيلاي
بيچيمي: اوچينچي مصرع ده اگر «اختفا» ني «يار» بوزسه، يعني «اختفا»
دن «فا» ني لييريب، اورني گه اوزي کيرسه، «اختيار» سوزي حاصل
بوله دي.

بيچيمي: «مينينگ» باشي «م» اگر «يار» تاشي يعني تشقي حرف لري «ي» و «ر» بيلن قوشيلسه، «مير» حاصل بوله دي.

۹- سلمان:

اولوس دين مهر آلدك خواه ايريكتيك
اول آي باري بيزينگ بيرله ايليكتيك

بيچيمي: «اولوس = آلس» دن مهري يعني «س» آينيب «بيزينگ» سوزي فارسجه ده «مان» بيلن قوشيلسه، «سلمان» بوله دي.
۱۰- آزاد:

بياز ار بولدي كونگولم آزرده قيلدي چون يار
بياز ار بولغاي آندين آزار تاپسه ناچار

بيچيمي: كونگول «گل»، آزرده بولسه «ل» توشيب، «د» قاله دي و اگر «بياز» «آزار» بولوب، ينه آزار تاپسه، يعني «ر» سي توشسه، «آزا» قاله دي، «د» بلن قوشيلسه «آزاد» نامي حاصل بوله دي.
۱۱- طالب:

سيغماس ايديم تونومغه فرح دين مين حزين
بي مهر يار قيلسه عطايي لباس دين

بيچيمي: «عطا» و «لباس» دن آز - آز «طا» و «لب» آينسه، «طالب» بوله دي.
۱۲- امت:

تيله كونگولم ني آلدوروب تورسيز
بي نيازي ني تا كوروب تورسيز

بيچيمي: «كور» عربجه ده «ام» اگر «تا» حرفيني كورسه، «امت» سوزي حاصل بوله دي.

۱۳- بابا:

قدينگ خيالي كيم بيرورام جان هوا سيدا
بار دور مگر الف كيبي جانيم اراسيدا

بيچيمي: اگر «الف» حرفي (راست ليگي بيلن قداقت گه اوخشه تيله دي) «ب» حرف لري اراسيده كيرسه، «بابا» بوله دي.

۱۴- ساريغ:

اي حسن سينينگ برگ گل اندامينگ
يوز لاله ني خوار ايتتي خد گل فامينگ

بينكور بير اياغ بيرله باشيني كوك گا
گر آرزويي قيلسه غريبي جامينگ

بيچيمي: «بير اياغ» فارسجه ده «ساغري» بيلن تينگ توره دي. اگر اياغي يعني آخرگي حرف لري «ري» باشيده گي حرف لري «سا» گه بينكورولسه، «ساريغ» سوزي حاصل بوله دي.

بیچیمی: «احسنف» سوزیدن «آت» چیه ریلسه، «حسن» قاله دی.³

۲- بابر:

ایشیکینگ استانیغه قویوبان ایگی یوزومنی
اوپای گاهی تواضع بیرله سورتای گاه کوزومنی
بیچیمی: ایشیک «باب» سوزی نینگ اُخریده ایگی یوز «ر» حرفی نی اجد
حسابی ده قوشنگیز، «بابر» سوزی حاصل بوله دی.

۳- ابراهیم:

نیچه آتینی ایشیتگاچ اه اوروب اوزدین کیتای
عاقبت باش بارغوسیدور بابر اهیمن دن نیتای
بیچیمی: «بابر اهیمن» سوزلری باشیدن «ب» حرفی چیقاریلسه، «ابراهیم»
نامی قاله دی.

۴- معین:

کوزوم گه خطی ایردی انینگ مطلوبی
یوز شکر که روشن ایٹی کوز مکتوبی
بیچیمی: مکتوب نینگ کوزی «م» حرفینی کوز «عین» (عرب نیلیده) بیلن
قوشنگیز، «معین» نامی چیه دی.

۵- یوسف:

یوتادور تأسف دین فر اقیدا کونگوم قان
نیتای بو بلا بیرله نیدور دوستلار درمان
بیچیمی: «یوتادور تأسف» سوزلری بونداق افاده لنگن: «تأسف» سوزی ده
«یو» حرف لری «تا» اورنیگه کیلسه، «یوسف» نامی حاصل بوله دی.

۶- خالد:

کونگولگا اوت سالور اول گل نینگ ایگی یوزی نینگ آلی
ایچیمی کویوردور اول قرا زلف آیده خالی
بیچیمی: «زلف» یعنی «دال» حرفی آلیده «خال» تورسه، «خالد» بوله

دی.

۷- آزاد:

عشق طورین ایستاسانگ قاشیمغه بی اهماال کیل
عشق ارا ازار بیحد چیکمیشام یاد آل کیل
بیچیمی: «آزار» بی «حد» قیلینسه «آزا» بوله دی. «دال» حرفی قوشیلسه
«آزاد» نامی چیه دی.

۸- میر:

مینینگ بیرله نیچه که یوق معاشی
مینینگ باشیم داغی اول پار تاشی

³ بو معما و کیلگوسی برجه معما لر نینگ بیچیمی ش. یارقین دن

بیز گا چون مهرینگ بوق ایلگا مهر بانلیغ قیلماغیل
یخشیلغ چون قیلما دینگ، باری یامانلیغ قیلماغیل

* * *

جهان بیرله جهان نینگ اهلیدین بیحد ملالیم بار
بیریدین قطع ایئتیب، اول بیر گا قاتیلما س خیالیم بار

* * *

جان نی فدا قیلیب سینگا بار مین داغی یمان
قیلغان همان دورور داغی و قیلماغان همان

* * *

ای صبا شرح ایلاگیل هجراندا اوقاتیم مینینگ
اوتسا اول شه نینگ تابو غیدا اگر اتیم مینینگ

* * *

بولدی هجرینگ نوزخی نینگ برطرف بولماق چاغی
کیم وصالینگ نینگ دلیلی دور کوزوم نینگ اوچماغی

* * *

هم حسنی نینگ بنفشه و گل بنده، برده سی
هم سرو ایرور چمندا بیر آزادکرده سی

* * *

تن زاریم نی دی، گلشندا شاخی ناتوان کورسانگ
ساریغ یوزوم نی ساغین باغ لرا برگ خزان کورساتگ

* * *

بابر دورور بو ایکی ورق نینگ محرری
بیری بوئون ورق تور و پیوند لار بیری

* * *

بار مو ایرکین هیچ نیمه عالم دا هجران دین یامان
هر نی کیم آن دین یامان راق بوق، بو دور آن دین یامان

معما لار

۱ - حسن:

خلقونگنی راست قیلغیل هر ساریغه که بار سانگ
احسنت دیر باری ایل گر یخشی ات چیقار سانگ

سنگا عاشق ایماس مین کیم منگا جور ایتگا سین دایم
سینینگ نازینگنی کیم تارتار، مینی سیندین نی پروایم
* * *

گر کوزونگدین توشتمو ایرسا، کوردوم انی باده دین
بولدی تقصیر ایمدی، سین اوتکار مین افتاده دین
* * *

چون ضرورت بولدی قیلدیم سیندین ایرو میل جام
هر چاغیر کیم ایچماسام یادینگ بیله، بولسون حرام
* * *

تصور قیلماغیل کیم سیندین ای جان اوزگا قیلغای مین
کونگول اول، فکر هم اولدور، نی امکان اوزگا قیلغای مین؟
* * *

بارما کیم کونگولمدا وصلینگ اشتیاقی دور هنوز
کیل که وصلینگ اشتیاقی مین دا باقی دور هنوز
* * *

ایشیکینگ گا باشیم قویماق اوچون هر دم عتاب ایتما
باش آلیب کینگوم آخر ایشیکینگدین، اضطراب ایتما
* * *

ینه اشفته راق کوردوم اوشال نامهربانیم نی
نی ایش قیلدیم، نی تقصیر اولدی؟ بیلماس مین گناهیم نی
* * *

هجر ایله کونگولمنی بوز دینگ، وصل بیرله توز مینی
بار دینگ و اولتوردونگ آخر، کیل داغی تیرگوز مینی
* * *

اوتگان آقشام وعده ایلاب اول پریرو کیلمادی
کوز لاریم گا کیچه تانگ اتقونچه اویقو کیلمادی
* * *

ایچیپ چاغیر نی ایشیم تلبه لیک کا یاووستی
نیچوک تحمل ایتمی کیم ایچیم گا اوت توشتی
* * *

گوشه بی توتسام، جهان نینگ ایلیدین غم کورماسام
ایستار ام ایل کورماسا مینی و مین هم کورماسام
* * *

* * *

بهار موسمی بیستی² و خوش هوا اوتتی
تغافل ایلاما ساقی که اوتتی، ها، اوتتی

* * *

باده دین عشرت او بیینی دایم آباد ایتگاسین
هر قچان کیم باده نوش ایتسانگ مینی یاد ایتگاسین

* * *

یارب، خواص جمعیده بابر نی خاص قیل
یا خود عوام تفرقه سیدین خلاص قیل

* * *

اوزگا همدم ایستابان جانیمغه محرم نیلایین؟
مین مین و اول آی خیالی، اوزگا همدم نیلایین؟

* * *

أچیلدی کونگوم اوشول گلعداز کیلگانیدین
نیچوک که غنچه أچیلگای بهار کیلگانیدین

* * *

بیر فکر و بیر هواده دورور هر نفس کونگول
هر لحظه بیر هوس قیلادور بوالهوس کونگول

* * *

وصال شوقیدا مین، اشتیاق کورساتما
خدای اوچون، منگا اسرو فراق کورساتما

* * *

نیچه باشیمغه یاغدور غای جفا تاشینی اول مهوش
نیچه صبر ایلائی آنینگ جوریمغه کیم اوتدی حددین تاش

* * *

می خماریدین اولور هر نفس افزون دردیم
ساقیا کیل، بیر ایاق بیر، که ایلیکیدین باردیم

* * *

جفا نی قوی وفا ترکینی توتما
اونوتماس مین سینی، سین هم اونوتما

* * *

² بیت معنی سیگه فره گنده «بهار موسمی اوتدی» بولیشی کیره ک.

کوزوم یارو غلیغی و خسته کونگلم خوشلیغی سین سین
بدن دا جان سین و جان نینگ داغی دلکش لیغی سین سین

* * *

سنگا حالیمنی یازدیم سجده قیلدیم
اینتقیل کیم نی یازدیم، نی یانگیلدیم

* * *

آتین آغزیمغه آلدیم ایرسا تارتار تیغ کین اول مه
مینی گز اولتورور بولسا بو یازوق بیرله، بسم الله

* * *

مینی «یوق اعتقادی» دیب، باری ایل ایچرا یاد ایتما
خدای اوچون باری ایل نی اوزونگدیک اعتقاد ایتما

* * *

جهان چون بیوفا دور، نیچه کیم اندیشه بابر قیل
اوزونگنی پادشاه جمله عالم تصور قیل

* * *

مهر ایله خورسند ایثارسین، جور ایله پامال هم
بیر زمان غمگین قیلورسین، بیر زمان خوشحال هم

* * *

کورماس جهاندا هرگز کونگلینی شاد بابر
تاپماس مراد دل نی اول نامراد بابر

* * *

بو کوزه که بوینومغا قویوب کیلمیشام آنی
هرکیم بو چاغیر ایچماسا اوز بوینیغا قانی

* * *

یاد ایلامدینگ هرگز، مونچه که یالینیب مین
سین مینی ساغینمای سین، مینی سینی ساغینیب مین

* * *

خطی بیرله اول آی خدی، بیری ماه و بیری هاله
یوزی بیرله آنینگ قدی، بیری سرو و بیری لاله

* * *

الفتیم ایل بیرله از دور، کوب دور ایل جوری منگا
نی مینینگ طوریم یاقار ایلگا، نی ایل طوری منگا

* * *

کونگولوم وصالیدین خوش و کوزومدا نور نور
کوز روشنی، کونگول خوشی عبدالشکور نور

* * *

بولمادی هرگز نیتای اول بیوفا یاریم مینینگ
گر منگا یار اولسا اول، بولغای خدا یاریم مینینگ

* * *

یار نینگ اغیار غه مهر و وفاسین انگلاییم
ناتوان کونگولومدا هم جور و جفاسین انگلاییم

* * *

قدین کوز جو بیاریغه اول آی بیخواست کیلتورسا
ایاغیدین کوتارمای باشنی، تنگری راست کیلتورسا

* * *

نی آسیغ عشق ارا منع ایلاماک آه و فغانیم نی
که مین برباد بیرمیش مین بو یولدا خان و مانیم نی

* * *

سنگا کیم عرض حالیمنی ادا، مین ناتوان قیلدیم
مبارک خاطرینگه ناخوش ار کیلسا، یامان قیلدیم

* * *

مشتاق دورور خسته کونگول وصلینگه بسیار
یاریم کیچه کیلگیل که خبر تاپماسون اغیار

* * *

ای که لعل جانفز ایینگ نقل و می دین یخشیدور
کیلگیل اوشبو کیچه، یوز کورسات، که آیدین یخشیدور

* * *

کیل که جاندا فرقتینگدین داغ هجران قالماسون
قالماسون غمدا کونگول، کونگولومدا ارمان قالماسون

* * *

عشقینگ مییدین، آی جان، کیم مست و بیخبر مین
گاهی اوزومدا یوق مین، گاهی اوزومدا بار مین

* * *

* * *

کیم که مبطل ایتار اول باتیشینی
سیندورور لار باشینی یا تیشینی
نیگه که اوز ایشینی ترک ایتیبان
هرزه گرد اولوب، ایتار یات ایشینی

فرد (مطلع) لار

آسمای چهار یار (رح).
الار کیم شرع الار دین منجلی دور
ابوبکر و عمر، عثمان، علی دور

* * *

آسمای دوازده امام (رح).
تورت علی، اوچ محمد، ایگی حسن دور
جعفر و موسی، حسین، اون ایگی تن دور

* * *

قوتولماق فراقینگدین آسان ایماس
بیئتیشماق وصالینگنه امکان ایماس

* * *

در دینگ اولسا، علاج نی نیتایین؟
سین سیزین تخت و تاج نی نیتایین؟

* * *

مهربان ایستاب، بلاي بیوفاغه اوچر ادیم
بیوفا ایرمیش، خداییم، نی بلاغه اوچر ادیم؟

* * *

بولدوم ینه آشفته، دیوانه داغی بارمین
گویا که بو فرصت ته عاشق بولوب اوخشارمین

* * *

کاشکی ایل بیرله اول مهوش حکایت قیلماسا
یا حکایت قیلغانینی ایل روایت قیلماسا

* * *

خیال ایتسام اول بیل نی حال ایلتا دور
میني بیلې ساري خیال ایلتا دور
قدې نینگ خیالین کوز اسراب، مگر
کونگول روضه سی غه نهال ایلتا دور؟

* * *

ای خوش اول کیم قیلسا غمدین کونگلینی آگاه عشق
ایلسا بیغم لیغی نینگ قصه سین کوتاه عشق
وه، نی کون بولغای که قاولاب عقل و دانش خیلینی
بولسا جان بیرله کونگول نینگ کشوریدا شاه عشق

* * *

سفر عز میني قیلدینگ مین بارا آلمای توروب قالدیم
نظر لطفینی قیلدینگ میندین و مین تیلموروب قالدیم
آنینگدیک تند سوردی هجر رخشین اول قرا کوزلوك
بیراقتین یوز الم بیرله فراسینی کوروب قالدیم
سینی کورماس لیک کونگول گا غم ایدی، جانیمغه هم
غیر نینگ کورماک لیگی بولدی الم اوزره الم
یا سینینگ کورماک لیگینگ دین غیر بولسا ایردی دفع
یا سینی کورمایدورور مین، غیر نی هم کورمه سم

* * *

قدی فرقتی میني دوتا قیلور
قاشی هجری قامتیم نی یا قیلور
نیچه غیر غه اول آی وفا قیلور؟
نیچه جانیمه مینینگ جفا قیلور؟^۱

تویوق لار

کابل و غزنی ایلی گا ایتینگیز:
بیز گا بیر ایمدی خوشاب و بیره دور
قاي ساریغه بار غاسیز کیم ملک و مال
بیز گا موندا حق تعالی بیره دور

^۱ بو تورلیک نی ایغی علیحده فرد حسابیگه الیش هم ممکن

بارورونگدا ني سوزومگا كيراسين
كيلاسين تتد و كوزومگا كيراسين

يوقتورور صبر وثباتينگ، اي بيل!
خنك ايرميش حرکاتينگ، اي بيل!

تورتليک لار

توماغيل اي گل روا کيم عشقينگ ايچره هر غريب
بيرگا باش قويغاي خزان يفر اغي ينگليغ سر غريب
شهر دين بيزار بولسا ني عجب، بي زر کيشي
عشق ارا بيمار بولسا تانگ ايماس بي مر غريب
* * *

يار کوب بي مهر دور، طالع بسي نا اعتماد
وه که کون کوندين بولور مين اوز اوزيم دين نا اميد
وصل بار غانديک کونگولدين، باردي ايلگيمدين کونگول
ني منگا اندين خبر دور، ني اتگا موندين نويد
* * *

کيل که بارماي سيني کورماي يوز تومن ارمان بيله
مقدمينگ دا نقد عمروم صرف ايلاي جان بيله
نيچه ايستار سين مينينگ درديم غه درمان، اي طبيب
عشق دردي بخشي بولغاي مو ايکين درمان بيله؟
* * *

نيچه مهر سيزليک تين هجر يوليغه بارغاي؟
کيم بو بولدين اي کونگول، لول قوايشني قايتارغاي
هيچ ايشينمايين سوزني، غم غه سالديلار اوزني
يا کونگولني يا کوزني قايسي بيري سين قارغاي؟
* * *

عبدالصمد ترخان، عشرت بيله بول بي غم
عبدالصمد ترخان، عشرت بيله بول خرم
ايل همدمي بولغاندا عشقينگدا غم و محنت
عبدالصمد ترخان، عشرت بيله بول همدم

اوچونچي جهت بو نورور، دوست لار
سوزوم مغزیدین ایرابین پوست لار

ني باغ و ني گل نینگ هواسي منگا
ني گلروي لار مدعا سي منگا

ني باز و ني كوز دین كونگول اچیلور
ني بازي و توز دین كونگول اچیلور

ني تیر و ني دي دین منگا نشنه دور
ني نقل و ني مي دین منگا نشنه دور

ني دولت قالیب تور كه مين كورمادیم
ني عشرت قالیب تور كه مين سورمادیم

بسي عیش و كوب شرب مي قيلمیشام
باري ارزو لار ني طی قيلمیشام

الار ني بارین كورمیشام، بيلمیشام
بو لار ني بارین تايمیشام، قيلمیشام

منگا ايمدي كوب ارزو يوقتورور
يامان نفسيمه كوب غلو يوقتورور

تعلق علايق بيله قالمادي
ايشيم بو خلايق بيله قالمادي

شريعت ايشيدا ميني قادر ايت
طريقت يوليدا ميني صابر ايت

ايير غيل ميني جمله همراه دین
يوزومني ايورمه سوي الله دین

ني خبر ايردي صبا بينكورونگ
ني خبر، جانغه بلا بينكورونگ

ني كيليب تند و ني ناخوش كيتاسين
ني دعاغيم ني مينینگ خشك ايتاسين

فلک دین بیتشتی جفا لار منگا
بلا اوزره بولدی بلا لار منگا

گهی قیلدی دولت بیله هم نشست
گهی قیلدی محنت بیله بیرگا پست

گهی تولدورور جام عشرت منگا
گهی کیلتورور درد و محنت منگا

بسی قلعه بیردی قابالماق اوچون
کوتاردی ولی بیرگا چالماق اوچون

اگر نیشی بیر بولسا، بوز نیشی بار
اگر مرهمی بیر، تومن ریشی بار

بیر او نی دیسام جان، قیلور جانغه قصد
بیبان توز نی، ایلار نمکدان غه قصد

بار ایرمیش عجب شوم طالع منگا
ایسیز عمر کیم بولدی ضایع منگا

ینه بیر بو کیم اوشبو فترت چاغی
که بو جمع بدبخت بولدی یاغی

دیدیم: بو بیغیلغان غه تاپسام ظفر
بو جمع پریشان غه تاپسام ظفر

قیلائی برطرف سلطنت نینگ ایشین
لوزومدین کم ایلائی اولوس قرغیشین

ینه سلطنت نکرینی قیلمایین
بو بیهوده ایش فکرینی قیلمایین

خدا یولی ساری خرام ایلایین
بو یول قطعی دا اهتمام ایلایین

تیلار مین گدا بیغه بولسام گدای
بو دولت نی قیلغای میسر خدای

دیین حمدی دین سونگ رسولیغه نعت
الهی که توشگای قبولیغه نعت

رسول جهان و حبیب خدای
که اندین کیلور ایل گا طیبیب خدای

سینگا اوزنی بو کون مطیع ایستارام
سینی تانگلایق کون شفیع ایستارام

نی غه درود ایتایین بردوام
هم اولاد و اصحابیغه والسلام

چو حمد و ثنا دین کونگول تاپتی کام
قیلای ایمدی مقصود ساری خرام:
مینینگ سوز لاریم بونور احباب قه
باری خیل و اتباع و اصحاب قه

که قیلغای مین البته درویش لوق
طریقت یولیده وفاکش لوق

جهان ایش لارین جمله ترک ایتگامین
کیتار وقت ته بی اثر کیتگامین

خرد دین بو ایش گر چه کوب دور دور
ولیکن بو دیوانه معذور درور

منگا کوب جهت تین بو ایش بولدی فرض
جهت لار نی ایلای بارین سیز گا عرض:

بیری بو که طالع منگا یار ایماس
سپهر و کواکب مددگار ایماس

مىن اوزوم ايجسام و توتسام سنگا هم
سین داغي ايجسانگ و توتسانگ منگا هم

دم به دم باده گلرنگ ايجساك
تون ياريميغه چه اول رنگ ايجساك

مست اولوب ياتساك ايكاو، اندين سونگ،
ني حضور اولغوسي ياتقاندين سونگ

عمر اكثر بو طريق اوتكارساك
خوشتورور گر بو طريق اوتكارساك.

* * *

سپاس و ستايش خداوند غه
كه اندين گشاد اولدي هر بند غه

انگا ني مثال و ني مانند نور
خداوند لار غه خداوند نور

انگا ني امير و انگا ني وزير
انگا ني شبيه و انگا ني نظير

ني يارا و ني حد نورور كيشيگا
كه دخل ايلگاي تنگري نينگ ايشيگا

يامانليغ بيله يخشيلينغ اول قيلور
بورونغي بيله سونگفي ني اول بيلور

عزیز اول قیلور، خوار هم اول قیلور
شفا اول بیروز، زار هم اول قیلور

بسي پادشاه ني گدا قيلغاي اول
گدا لار ني هم پادشاه قيلغاي اول

گداييغه بار شاهليق دين نفور
ني شه ليق، كه دارين دين يوز فتور

«شین» شوق دورور شعار عاشق
آنسیز کیشی ایشی، عار عاشق

«ها»: یاد بیروور یگانه بولماق
عالم آرا بی نشانه بولماق
«نون» ی بو که: بو ایشینگ نهان توت
دم اورما و عشق ایشیدا قان یوت

«قاف» ی بو که: قولونگا درست اول
عشق ایشیدا سست بولما، رست اول

ایتای «الف» ی نی سنگا، ای یار:
آزار بو ایش دا چیککیل، آزار

بیل آخر جمله حرف، «ها» نی:
بول آخر کار عشق، فانی

کیم بولسا بو وصف لارغه موصوف،
اول عاشق کامل، اوزگا لار یوف(؟)

لیکن بو دیمان که عشق بیر دور
بو وصف لار ایچره منحصر دور

سین دیما که عشق اوشبو اوق دور
عشق انواعی بیل آسرو چوق دور

* * *

ای خوش اولکیم باری ایل دین یاشورون
بیز ایکاو بولساک و بیر گوشه و تون

دف و چنگی و ربابی بولسا
می و نقلی و کبابی بولسا

«جره نور» مبین نوش ایتساک
غم هجران نی فراموش ایتساک

هر سوز که ایشیتسا، دیسا بولماس
سوز بار که ایتسا، دیسا بولماس

سامع غه اگر چه کوب هوس تور
سوز موندا بییتیشتی، ایمدی بس تور

* * *

خوش اول کون لار که عاشق ایردیم
عشق اهلی بیله موافق ایردیم

هر نی دیسا عشق دین، دیر ایردیم
هر غم ایسا عشق دین، بیر ایردیم

کونگولمدا کوزومدا عشق ایدی، عشق
شعریمدا سوزومدا عشق ایدی، عشق

نی یاز دا تیناریم و نی کوز دا
نی تاغ دا قراریم و نی توز دا

کور صورت عشق کیم بار اوچ حرف
اوچ حرف دورور، ولی هر اوچ حرف،

مجموع حروف، نوقوز اولغای
هر حرفدا بیر عجب سوز اولغای

بارینی بیان قیلای ایشیتگیل
کونگونگا عیان قیلای، ایشیتگیل:

«عین» ی، یعنی که: عیب قیلما
بل، عیب قیلورنی کوزگا ایلما

«یا» سی، یعنی: بیغی دورور طور
گر یار ترحم ایتسا، یا جور

«نون» ی بو که: ننگ بولماغای هیچ
هر نیچه که رنگ بولماغای هیچ

ایمدي شرح ایلابین «شش آوازه»
بیر - ایکی بیت ایتابین تازه

«مایه»، «نوروز»، یانا «سلمک» بیل
یانا «گر دانیه»، «گواشت» دیگیل

یانا «شهناز» بارچه بولدی شش
باری نینگ جمع حرفی «من سگگش»

* * *

کونگول گا درد و غمینی نی یاوتای؟
اوزوم نی او و قوش بیرله آوتای
جهان نینگ اهلبدین اوزگیل طمع نی
بو عالم ایچره بول آزاده، یعنی

* * *

اول که تقدیر خطین ایستی سواد
ایلابدی آق و قرانی ارشاد
پیوسته قاشینی مینگا چیتیب
کیرپیکی اوقینی مینگا آتیب
* * *

ای قادر برکمال، تنگیم
وی قاهر نوالجلال، تنگیم

ای بیرگوچی بیر و بار، تنگیم
وی آغوچی گیر و دار، تنگیم

بولماس صفتینگنی دیسا، نیچون
کیم بارسین، ای خدای، بیچون

ارتو قراق ایرور کمالینگ اندین
افزونراق ایرور جلالینگ اندین

کوپ سوز ایشیتیلدی مغفرت تین
کوپ نکته دییلدی مرحمت تین

مثنوي لار

قیلور جولان اوشول سیمین تن اتلیغ
آتی باردور انینگ گویا قناتلیغ

توغدیک جسمی بیل بیرله مرکب
شهابی دور ولیکن آتی اشهب

نی اشهب دور، که بیل دور تیزلیک ته
غباری دین عبیر انگیز لیک ته

بارور گرچه اونی فرسنگ، فرسنگ
ولی اوز اونیکا اول پیش آهنگ

قدم قویسا، توهم دین مقدم
ایماس جسم، اول ایرور روح مجسم

جلاوین چیکماسا، راکب نی اول حین
چیقارغای لاخلا و لاملا دین

* * *

گر اون ایکی «مقام» توتسانگ یاد
قیلایین بارچه سین سنگا تعداد

بار «صفاهان»، «نوا»، «بزرگ»، «عراق»
«راهوی»، «راست»، «زنگوله»، «عشاق»

«زیر افگند»، «بوسلیک»، یانا
چون «حسینی»، «حجاز» اون ایکی سانا

بولدی مذکور بو اون ایکی مقام
بارچه سی بینه-بینه، نام به نام

اولین حرف هر مقام، ای یار،
«نص» دور و «زرع» و «حب» نی قیل تکرار

رباعي لار

بابر که دیماس هر کیشیگا هر سوزینی
ایلچینگ گا دیدی ولی سراسر سوزینی
سلطانعلی ار سوزوم سنگا دیسا نی تانگ،
آری لق و دق دیگای قلندر سوزینی

* * *

کیلماس کوزومه قویاش کیبی گر اینگ دور
یاقماس منگا گر آی مینگی ینگلیغ مینگ دور
گل بیرله گل ایچره فرق ایتا الماس مین،
گلخن بیله گلشن منگا ایمدی تینگ دور

* * *

نسیان قلمین نیچه منگا سورگایسین؟
وقت اولدی که هجر نامه سین بورگایسین
بو دور تیلاکیم، خطیم نی چون کورگایسین،
البته اوزونگنی منگا بیتکورگایسین

یارب، نیگا تند بولدی شاهیم، بیلمان
کوز یاشیدین اوزگا عنر خواهیم بیلمان
بیر هم نظر ایتماس اعتقادیمنی بیلور
هر لحظه عتاب ایثار، گناهیم بیلمان

* * *

دوران غمي بيله ستمې نې اونوتتورور
اول سبز چهره يار خيالي علي الدوام

هجرانيدا خيال ايتا آلمان بو طرفه كيم،
وصليدا هم خيال اكر بولسا بارچه خام

وصفیدا خام ليق اكر اولسا نې غم دورور
چون دفع ايتار خيالي غم و غصه نې تمام

بينگاج بو بيك، بيك نې باتراق روانه قيل
بات بينكوسيدورور منگا، قيلسانگ گر اهتمام

چون يار رازدار قيلور مين سيني خيال،
اسرار فاش ايلاما زنهار، والسلام

* * *

اتا نې چونكه قبله ديبتور لار
قبله ينگليغ انگا نظر قيلغيل
اتا اغيريتمآ، اي اتمآ، زنهار
اتا از اريدين حذر قيلغيل

* * *

نې سود اشك دين پاي در گل ليغيم
چو ايل دوست لار دين اول اي يوب ايميش
اوزين فارغ و بيز نې قيلغان اسير
كيم ايرميش بو ينگليغ؟ اول ايوب ايميش

* * *

تمام حسن ايلي مست و هوشيار ايكاندا
درشت وتند اكر بولسالار، بيلينگ كه پريدور
چاغير كير اك كه اچيب مست بولسا بارچه بيگيت لار
چاغير كيتور، باري خوب لار چاغير غه اچكولاريديور

قطعه لار

خراسانغه اون آي تارتيب چيريك كابل ساري ياندوك
قيش ايچره چنچران بيرله كيم اول يول و همي جان آلدې

بو فرصت ته كيشي اوتمايدورور هرگز بو داباندين
بيز اوتتوك، ليك ايل نينگ ايليك-اياغين سلووق چالدي

نيچه كون قار تيبب، موز باستانيب، نشويش ايله قوندوك
سلووق و قار اسرو بيحد اوچون ايل كونگول سالدي

جييه و اتلاري ايل نينگ قالدي اكثر يول پامان اوچون
بو يورش ته زيان كوب بولدي، باري يخشي ات قالدي.

* * *

اي كه ديب سين لطف ايتيب، لطف عتاب اميز ايله:
«كونگلونگ ايستار يار لار بيرله هميشه شاد بول»
ميندين و كيمدين يانا باردور نغار خاطرينگ؟
ميندين و كيمدين كه كونگلونگ ايستاماس، آزاد بول

* * *

فراقينگ اولتورور آخر مين دلخسته ني بي شك
ميني اولتور وصالينگدا، ني يعني انداق اولتورماك
نيچه ناصح نصيحت ديگاي و مين هم ني قيلغاي مين؟
ازدا چون كه بار دور بو كونگول گا كورگولوك ايمگاك

* * *

طريق فقر سلوك اهليغه ني خوش يولدور
ولي بو يولدا كيراكلي دورور رفيق شفيق
طريق فقر اگر ايستاسانگ، بييري كبل كيم
سلوك اهلي ديميش: «الرفيق ثم طريق»

* * *

بيلور جهان ايلي كيم مهمان ضيافتيدين
مينينگ طريقيم ايماس اجنتاب قيلماقلىق
هوا خوش ايردي و احباب داغي قويماديلار
ضرورت اولدي چاغير ارتكاب قيلماقلىق

* * *

بو غمدا مین که ایشیم فکرینی نی نوع ایتایین
نی بیردا ساکن اولای، نی قیلای، قایان کیتایین؟

نی دیردین ایشیکیم اچیلور، نی مسجدین
نیچه ایشیک دین ایشیک کا گدا کیبی کیتایین

جهان ایلی بیله گفت و شنود قیلماس مین
نیچه سوزومنی دیین، نیچه قاتیق ایشیتایین

زمانه اهلیغه قاتیلدیم و قاتا قالدیم
اوزومنی کوچ بیله بو دنگ ایلگا نی قاتایین؟

دیمه نی بولدی ایشینگ، فکر قیلغیل، ای بابر
نی بولسه اول بولور ایرکین، ایشیم نی فکر ایتایین.

* * *

میک صافک اولسا ایکی منک
شوخی ناب و کجکی جمنک

میک پر نشاطک مستک
شوخی بی حیایک بزنگ(؟)

شوخی بولسا آسرو خوش سخنگ
سخنگ ایلاسا اچیب دهنک

خوبک اولسا بو ینگلیغ اول چمنک
کیم گلک بولسا اندا نسترنک

غزل لار

چمندا سرو ني اولتور غوزوب تورور يوروشي
قيامتي قوپاريب تور، ات اوزره اولتوروشي

مين شكسته ني قيستاب كونگولني غنچه قيلور
قاشيني چيتماعي بيرله تار آغزيني بوروشي

سوروب غميمي، تعجب قيليپ، ليين نيشلار،
ني خوشتورور منگا ايرنيني نيشلابان سوروشي

تورار رقيب چرايين نرش قيليپ دايم
تيلي چوچوك صنميم، يخشي دور مو بو توروشي؟

كورار رقيب ني دايم، خيال ايتار ميني غير
ني ايلگاي انگاي بابر، كه غير دور كوروشي

* * *

اول كه يوز ليلي وش انينگ عشقيدين مجنون دورور،
خوب لار سلطاني «ميرزا قاسم ارغون» دورور

تير بارانيدين اول چابك نينگ اي كونگول ني باك؟
گرچه بيحد تيز دور، يوز شكر كيم اوتكون دورور

زهد صحراسيغه توشتوم عشق بوليدين ازيب
بابر گمره ني ايمدي كيم بو يولغه كوندورور؟

* * *

حبيب بولسا ايدي، يا رقيب اولسا ايدي
رقيب اولسا ايدي، يا حبيب بولسا ايدي

كونگول گا محنت و غم هر ني بولسا بولسا ايدي
كه بار غه قاتيليب غيردين فوتولسا ايدي

فراق شهريدا بولغونچه كاش كويونگدا
نتيم سونگاك بولوبان، سونگاكيم اوكولسه ايدي.

اندیجان ده اونکه زیلگن تدبیردن سونگ بابر خلق ارا فوندي نینگ «بابر و جهان مدنیتی» موزیمی ده «بابر دیوانی نینگ اندیجان نسخه سی» نامی آستیده سفنماقده. بابر دیوانی نینگ اوشبو نسخه سیده بعضی شعرلر و سوز لر ده کیره کلي چه نقطه قویلمه گن یا نقطه لر اوز جاییده ایمن. گاهیده سوز لر نینگ آستی، اوستی یا که اره سیده بعضی سوز لر کیچیک راق قیلیب یازیلگن. بو ایسه متن اوفیتی نی قیین لشتیریب، گاهیده شبهه توغدیره دی. شبهه لی جای سوراق بیلگی سی (۲) بیلن کورسه تیلدی. شونینگدیک بعضی جایلر ده بیرار سوز کاتب تامانیدن توشیب قالدیریلگن. شعر نینگ وزنی، قافییه و معنی سی، همده بابر اسلوبی یارنمیده بیز اولر نی تولدیریب، () بیلگی سی ایچیده کورسندیک. بیز بو اورینیش لر نی بابر گه بولگن خالص محبت، قدرشناسلیک و چیکسیز حرمتیمیز یوزه سیدن قیلدیک. اگر بیلمه ی توریب، بیرار خطا گه بول قویلگن بولمه، بابر نینگ پاک روحیدن و برچه بابر شیدا لر ی دن عنر سوره ی میز.

قولینگیزده گی توپلم ۲۰۰۱ ییلی نشرگه تیار لنگن ایدی، بیراق نشری کیچیکتی. ۲۰۰۴ ییلی باسمه خانه گه بیباریله پاتنگن زمانده بابر دیوانی نینگ استانبول دانشگاهی کتابخانه سی قولیازمه سی نینگ انقره شهریده «آنا تورك کلتور مرکزی»، تمانیدن ۱۹۹۵ ییلی دکتر بلال بوجیل اهتمامی بیلن نشر ایتمیگنی دن خبر تاپدیک. مذکور عالم بابر دیوانی نینگ ایقتیب اوتیلگن قولیازمه سینی بیر توپلم ده هم فکسیمیل (عکسی)، هم ترکی لاتین یازووی بیلن نشر قیلیب، شعرلر نینگ عروضی وزن لر ی و نستوری خصوصیت لرینی کورسه تیپ، لغتنامه و شعرلر نینگ القیایی فهرستی نی توزگن.

سوز سونگیده، بو ایخچم اثر نی نشرگه تیارلب تورگنیمده مینگه علمی مصلحت لر بیرگن برچه عالم لرگه، اینیقه چاپ امکاینی بره تیپ بیرگن بابر خلق ارا فوندي ریسی ذ. مشرب اوف گه لوز منتداریچیلیگیم نی اظهار ایته من.

دکتر شفیه یارقین

بابر خلق ارا مکافات سز اولری

فارسجه شعرلر (غزل لر، قطعه لر، رباعي لر و فرډلر) ۹۹ ب - ۱۰۲ ب،
 عروض وزن لري حقيده ځيډلر ۱۰۲ ب - ۱۰۴ ب ورق لريډن جاي الځن.
 يوقاريده كورنيپ تورگني نيك مذكور قوليازمه بابر ديوان لري اړه سيده
 اينگ تولىق و ايشانچلي نسخه بوليب، بشقه نسخه لرده اوچره مه گن شعري نمونه
 لر، جمله دن تر جيع بند، مصنوع شعرلر، نامه لر، فارسجه شعرلر اونده موجود
 ډير. اوشبو شعرلر نه فقط سان نقطه نظرډين بابر ايجاديني باي ايتنه دي، بلکه ژانر
 نقطه نظرډين تورلي شعر لرنينگ توپلنگني، شاعر ايجادي نينگ ځيډره
 لريني اچيب بيره دي.

بيز بو نسخه دن فايده له نيپ، ۱۳۶۲ هجري بيلى كابل ده نشر ايتلنگن
 (ديوان ظهير الدين محمد بابر) كتابي گه كيريتلمه گن و نشر دن توشيب قالگن
 شعرلر ني قوشيب، بعضي ناقص قالگن شعرلرني هم تكميل قيليپ، ميراث نينگ
 تولىق راق علمي - تنقيدي منتي ني چاپ قيلماقچي ايديك. افسوس كه حاضرچه
 بونگه امكانيت بولمه ي توريپ دي. شونينگ اوچون اوشبو نشرده بابر ديواني
 نينگ كابل نشري گه كيرمه گن شعرلر ني كيريتيش و بعضي نامكمل حالده چاپ
 بولگن شعر لرنى مكمال شكلده چاپ ايتيش گه قرار قيلدك.

بابرنينگ فارسجه شعرلري و نامه سي اوشبو سطرلر مؤلفي تمانډن ترجمه
 قيليندي. بيز بو منظوم ترجمه ده امكان قدر بابرنينگ تيلي، اسلوبى، قولله گن
 سوزلري و بديعي صنعت لري، قافيه سي و عروضي وزن لري ني سقلش گه
 حركت قيلدك. بير - ايكي شعر ترجمه قيلنمه ي قالگني نينگ سببي شعرده ترصيع
 و تجنيس صنعتي نينگ قوللنگن ليگي ډير. هر بير تيل نينگ اوزيگه خاص نيچه
 معنالي سوزلري بار كه اولرني بشقه تيل گه ترجمه قيليپ بولمه يدي. ترجمه قيلگن
 حالده هم بير نيچه معنالي بير سوز اورنيگه بيرنيچه سوزلرنينگ ايشله نيشي لازم
 بوله دي و بو حالنده، شعر نينگ گوزه ل ليگي و شاعر نينگ مهارتي يوقاليب كيته
 دي. بو اوزبيكچه شعري و نشري ترجمه لر اوزبيك اوقوچيلري گه بابر نينگ
 فارسجه ميراثي بيلن يقين راق تانيشيش امكانيني پره ته دي ديب، اميد قيله
 ميز.

۱۹۹۳ ميلادي بيلده بابرنينگ ۵۱۰ ييل ليگي افغانستان نينگ جوزجان
 ولايتده طنطنه لي بيرم و علمي سيمينار لر اونكه زليشي بيلن نشانلندي. شو
 مناسبت بيلن «بابر منگوليگي» ناملي توپلم محمد حلیم يارقين اهممامي بيلن نشر
 ايتلدي. بو كتابده بابر ديواني نينگ كابل نشري گه كيرمه گن بابرنينگ ۵۲
 معماسي هم اعلان قيلينيب، جمله دن ۲۷ معما اوشبو سطرلر مؤلفي ارقه لي حل
 قيلينگن ايدى. بيز «بابر ديواني تكلمه سي» ده مذكور معمارلرني «بابر
 منگوليگي» كتابده كورسه تيلگن بيچيمي (ينه اوچ معما حلي بيلن جمعي ۳۰ ته
 معما نينگ بيچيمي بيريدي) بيلن بيرگه تقديم ايتيب، قالگن معمارلرني ذهني اونكبر
 كتابخوان لر نينگ اوزلريگه حواله قيلدك.

بابر ديواني نينگ قولمبزه گي ۳۷۴۳ سانلي قوليازمه نسخه سينينگ
 فوتوكاپي سي ۲۰۰۱ ييل ۱۴ فبروري ده بابر نينگ ۵۱۸ ييل ليگي مناسبتى بيلن

بیر « دیوان ظهیر الدین محمد بابر » نی تیار له باتگن وقتده، بعضی بیر سبب لر گه کوره، استانبول دانشگاهی کتابخانه سیده سقلنه باتگن بابر دیوانی قولیازمه سی نینگ آخرگی صفحه لرینی نشر گه کیریتملمه گن ایدیک. یعنی، بابر دیوانی نینگ اوشبو قولیازمه سیده گی بیر قنچه فارسجه شعرلری، لوزبیکچه معمالری، مصنوع شعرلری، مصنوع ترجیع بندی، منثورنامه لری، و بیر قنچه غزل و تویوق، رباعی و مثنوی، قطعه و فرلر، تورتلیک لر، همده عروض وزن لری گه دایر بابر یازگن ایگی صفحه لی متن کابل نشریگه کیریتملمه ی قالگن ایدی. (الدینگ نشرلرده، همده بابر دیوانی نینگ کابل نشری اساسیده تیارلنگن سونگی ایگی نشرده هم اوشبو شعرلر کیریتملمه گن.)

بابر خلق ارا فوندی بیلن همکارلیکده ایب بارگن ایزله نیش لریمیز نمره سی اوله راق، بخت یار بولیب، یوقاریده اییب اوتیلگن استانبول دانشگاهی کتابخانه سیده سقلنه باتگن بابر دیوانی نینگ تولیق قول یازمه نسخه سی کاپی سی قولیمیزگه توشدی. بو نسخه دن فایده له نیب، بابر دیوانی نینگ تکمله سی نی چاپ گه تیارلش گه موفق بولدیک. منه ایندی شو نسخه اساسیده، « بابر دیوانی نینگ تکمله سی » نی عزیز او قوچی لرگه تقدیم ایتماقده میز.

بابر دیوانی نینگ اوشبو قولیازمه نسخه سی توصیفی قوبیده گی لردن عبارت:

- بو نسخه ۳۷۴۳ رقمی آستیده استانبول دانشگاهی نینگ ترکی قولیازمه لر بولیمی ده سقلنه دی.
- خطی نستعلیق بولیب، قولیازمه نینگ اورته صفحه لردن ایگی - اوچ ورق یمازاق خط بیلن یازیلگن.
- نسخه نی ۱۰۴ ورق بولیب، جدولی یوق.
- ورق لرنینگ بیچیمی ۲۰ x ۱۳ سانتی متر بولیب، هر صفحه ده ۹ - ۱۳ سطرگه چه متن یازیلگن.
- نسخه نینگ کتابت تاریخی معلوم ایس، اما ۹۳۵ هجری ییل نسخه سی نینگ یوزیدن کوچریلگن.
- قولیازمه ده بابر شعری گه عاید قوبیده گی اثر لرنی کوریش ممکن: والدیه رساله سی، غزل لر، رباعی لر، مثنوی لر، قطعه لر، تویوق لر، معما لر، مطلع لر، مصنوع شعرلر و فرلر. نسخه نینگ آخریده بابر نینگ فارسجه شعرلری، منثورنامه لری (ایگی ته اوزبیکچه و بیرته فارسجه) و عروض وزن لری گه دایر ایگی صحیفه ده گی فکرلری جای الگن.
- نسخه والدیه رساله سی ترجمه سی بیلن ۱ - ب صحیفه سیدن باشله نیب، ۱۱ - ب صحیفه سیده توگه یدی. قالگن شعرلر قوبیده گی دیک جایلشگن: غزل لر ۱۳ ب - ۴۲ ب، مثنوی لر ۴۳ ب - ۵۲ ب، رباعی لر ۵۲ ب - ۷۶ الف، معمالر ۷۶ الف - ۸۰ ب، قطعه لر ۸۰ ب - ۸۳ الف، تویوق لر ۸۳ الف - ۸۴ ب، مطلع لر ۸۴ ب - ۸۸ الف، مصنوع شعرلر ۸۸ الف - ۹۰ ب، مثنوی، رباعی و ترجیع بند لر ۹۱ الف - ۹۸ ب، نشری مکتوب لر ۹۸ ب - ۹۹ ب،

کیریش سوز

ظهر الدين محمد بابر شاه اوزبیک - فارس ادبياتي تاريخيده پارقين ليز
قالديرگن نوالسمانين شاعر، ماوراء النهر، افغانستان و هندوستان تاريخي، جغرافيه
سي، انتوگرافي سي، ديموگرافي سي، اقليمي، فولکلوري، خلاصه قيليب ايتگنده،
بو يورنتر همده اونده يشه ي ديگان خلق لر حقيده کولپ انيق معلومات ني بيروچي
اثر يعني «بابرنامه» نينگ مؤلفي دير.

بابر نينگ ايجادي، اينيقسه «بابرنامه» اثر ي جهان خلق لري اړه سيده
کينگ شهرت قازانيب، تورلي تيللرگه ترجمه قيلينيب چاپ ايتلگن و ايتلماقده.
جمله دن، بابر نينگ ديواني ايريم قول يازمه لر اساسيده بير نيچه بار تورلي اولکه
لرده نشر ايتلدي، اونينگ حياتي، شخصيتي و اثرلري حقيده عليحده مقاله لر،
مونوگراف لر، رساله لر و کتاب لر يازيليب، هر تمانله علمي تدقيق قيليندي.

افغانستانده هم بابرنی اورگه نيش تاريخي اوزاق اوتميشگه ايگه دير. بابر
افغانستان ني سيويب، اونينگ قلبي بولميش کابل ني «خالصه» ديب اعلان قيلگني
و اوليمي الدين «ميني کابل ده دفن قيلينگ لر» ديب وصيت قيلگني اونينگ بو
يورت گه نسبتاً بولگن صميمي مهري دن دلالت بيره دي. بابر نينگ بونداق
مناسبتی افغانستان عالم لري و تدقيقاتي لري نينگ اونگه بولگن قيزيقيش و
احترامي ني اويغندي و شاعر حقيده کولپ تدقيقات لر نينگ يوزه گه کيليشي گه
سيب بولدي. پوهاند عبدالحی حبيبي، علامه استاد صلاح الدين سلجوقي، استاد
خليل الله خليلي و بشقه عالم و تدقيقاتي لر نينگ باهر حقيده گي بيريك علمي
تدقيقات لري شو مهر و محبت نشانه سي دير.

۱۹۸۳ ييلده بابر تولدي نينگ ۵۰۰ ييل ليگي کابل شهرده، افغانستان
علملر اکادمي سي تمانين نشان له نيب، شو مناسبت بيلان شاعر ديواني نينگ علمي
- تنقيدي منتي مفصل مقدمه، سوزليک و ايضاح لر بيلان شو سطرلر مؤلفي تمانين
تيار له نيب، چاپ قيليندي. بو نشرده ترکيه نينگ استانبول دانشگاهي، توپقاچو
سرائي و معلم جودت کتابخانه لري، فرانسه نينگ پاریس ملي کتابخانه سي و
هندوستان نينگ رامپور کتابخانه سي قوليازمه نسخه لر يدن فايده له نيلگن ايدي.
بوندن تشقري بنگال، استانبول، پتربورگ، تاشکند و مسکو نشرلري اوز ارا
ساليشتيريليب، اولرده يوز بيرگن خطالر هم کورسه تيلگن ايدي.

بابر ديواني نينگ مذکور نشري اوزبيکستان ده «کابل نشري» نامي بيلان
مشهور بوليب، حاضرگه چه اينگ تولىق و توغري متن حساب لنه دي. اونينگ
اساسيده پروفيسور ع عبدالغفوروف و محمد خواجه اوغلي حسن خواجه تمانين
بابر ديواني نينگ ينگي نشرلري چاپ ايتلدي. (اما کابل نشرده کورسه تيلگن
الدينگي نشرلر نينگ خطا لري بو ايگي نشرده قيته دن تکرار له نيب، ينگي منتي و
چاپي خطالرگه بول قوبيلگن.)

بابر خلق ارا فوندي

ديوان ظهیر الدین محمد بابر

(کابل نشریگه تکمله)

دکتر شفیه یارقین

نینگ

مقدمه و اهتمامی بیلن

تاشکند - ۲۰۰۴